

SUKUPUOLISENSITIIVISYYS KANSALAISTOIMINNASSA
JA NUORISOTYÖSSÄ

Erja Anttonen
Sarja C. Oppimateriaaleja 13, 2007

**SUKUPUOLISENSITIIVISYYS
KANSALAISTOIMINNASSA JA
NUORISOTYÖSSÄ**

Erja Anttonen

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Itä-Suomen lääninhallitus
Sivistisosasto

SUKUPUOLISENSITIIVISYYS KANSALAISTOIMINNASSA JA NUORISOTYÖSSÄ

Erja Anttonen
Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisuja
Oppimateriaali.

Itä-Suomen lääninhallitus ja Humak

Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK
Annankatu 12, 00120 Helsinki
www.humak.edu
humak@humak.edu

SISÄLLYS

LUKIJALLE	4
1. Mitä on sukupuolisensitiivisyys?	7
1.1 Sukupuoli	8
1.2 Sensitiivisyys	10
1.3 Sukupuolisensitiivisyys	11
1.4 Tärkeitä lähikäsitteitä	12
1.5 Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä	17
2. Miksi sukupuolisensitiivisyyttä tarvitaan?	21
2.1 Ammattieettisiä ja lainsäädännöllisiä lähtökohtia	23
2.2 Tasa-arvo lisää hyvinvointia	25
2.3 Samaa sukupuolta olevien ryhmien merkitys	27
3. Miten toimia sukupuolisensitiivisesti?	30
3.1 Valokuvatyöskentely	31
3.2 ”Mitä tekisit jos?”	33
3.3 Sadutus	33
3.4 ”Rakkauden puu”	35
3.5 Taksvärkki ry: ”Bengalia-roolipeli” ja sen sovellus	36
4. Resurssit	38
4.1 Käsitteiden ja käytäntöjen syventämiseen soveltuvaa	39
4.2 Ihmisoikeuskasvatukseen ja -pohdintaan soveltuvaa	42
4.3 Mediakasvatukseen soveltuvaa	46
4.4 Seksuaalikasvatukseen soveltuvaa	48
4.5. Menetelmätaitojen syventämiseen	50
5. Lopuksi: sukupuolisensitiivisyys mahdollisuutena	53
LÄHTEET	55

LUKIJALLE

Teoksen sisältö on muovautunut muutaman viime vuoden aikaisesta vuorovai-
kutuksesta kansalaistoiminnan ja nuorisotyön valtakunnallisten, maakunnallisten
ja paikallisten toimijoiden kanssa. Oppimateriaalin sisältö on saanut runsaasti
vaikutteita yhteistyöstä työelämän kanssa sekä aihepiiriin liittyvistä koulutustilai-
suuksista, opintokäynneistä, menetelmäpajoista sekä keskusteluista sukupuolisen-
sitiivistä työtä tekevien kanssa vuodesta 2004 alkaen.

Tärkeänä virstanpylväänä on ollut Pohjois-Karjalassa vuosina 2005–06 to-
teutettu ”Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-
Suomessa” – hanke, jota Humanistisen ammattikorkeakoulun Joensuun kampus
koordinoi. Valtakunnallisesti Setlementtinuorten liitto ry:n tekemä työ sukupu-
olisensitiivisen nuorisotyön edistämiseksi ja toteuttajana on ollut merkittävää: se
on myös ollut pontimena ja innostuksen herättäjänä itäsuomalaishankkeessam-
me. Myös yhteistyön siltaa on rakennettu aktiivisesti Setlementtinuorten liiton
Sinuksi-hankkeen sekä itäsuomalaishankkeen välille.

Tämä on yritys koota tutkimustietoa, perusteita ja käytäntöjä sukupuolisensi-
tiivisen nuorisotyön ja kansalaistoiminnan tueksi. Julkaisu ei ole yksittäisen hank-
keen loppuraportti. Pohjois-Karjalassa toteutetun hankkeen herättämät ajatukset
ja tarpeet sekä saadut kokemukset ja muu anti ovat merkittävästi vaikuttaneet
teoksen syntyyn. Teos pyrkii hahmottamaan sukupuolisensitiivistä työtä kan-
salaistoiminnassa ja nuorisotyössä. Kansalaistoimintaa olen pyrkinyt tarkastele-
maan nuorten parissa tehtävän työn näkökulmasta. Tältä osin esitykseni on hyvin
rajallinen, enkä tarkastele esimerkiksi nais- ja miesliikkeiden toimintaa ja/tai koko
kansalaistoiminnan laaja-alaista kenttää.

Kirjassa ja hankkeessamme sukupuolisensitiivinen työote kansalaistoiminnas-
sa ja nuorisotyössä on ymmärretty sosiaalisena vahvistamisena. Määrittelen sosi-
aalisen vahvistamisen yksilön ja yhteisön kasvun tukemiseksi. Sosiaalinen vahvis-
taminen voidaan nuorisotyön kentällä ja laajemmin nuorten parissa tehtävässä
työssä hahmottaa ennaltaehkäisevän työksi, jonka tavoitteena on mm. nuoren
elämänhallinnan - tai mieluummin elämänhallinnan taitojen - tukeminen. Su-
kupuolisensitiivisellä työotteella kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä tavoitel-
laan sosiaalista vahvistamista, jolla voidaan tukea nuoren kasvua ja myönteisen
sukupuoli-identiteetin kehitystä. Sukupuolisensitiivisen työotteen tavoitteen voisi
määritellä esimerkiksi pyrkimykseksi tarjota moninaisia mahdollisuuksia kasvaa

itseään arvostavaksi nuoreksi ja nuorena yhteisössä, jossa arvostetaan erilaisuutta ja tavoitellaan yhdenvertaista toimintaa (vrt. Salmenkangas 2005).

Vuonna 2006 voimaan astunut nuorisolaki (72/2006) puolestaan määrittelee lain tarkoituksiksi: ”(...) tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Tavoitteen toteutumisen lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, yhteisvastuu, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (...) sekä ympäristön ja elämän kunnioittaminen.”

Mikään teos ei synny vain kirjoittajansa voimin. Kiitän lämpimästi itäsuomalaisohjelmien kumppaneita Joensuun kaupungin nuorisotoimesta, Pyhäselän kunnan nuorisotoimesta sekä Pelastakaa Lapset ry:n Joensuun paikallisyhdistyksen Meidän tyttöset – hankkeesta. Kiitokset kuuluvat erityisesti projektityöntekijä Kaisa Kontkaselle (Meidän tyttöset), nuoriso-ohjaaja Päivi Liinamolalle (Karsikon nuorisotalo, Joensuu), vapaa-aikasihteeri Jukka-Pekka Mattilalle (Pyhäselän kunta) sekä oppisopimuskoulutuksella nuoriso-ohjaajaksi koulututtavalle Henna-Maria Peltoselle (Karsikon nuorisotalo, Joensuu). Tunnustuksen ansaitsevat myös ne nuoriso-ohjaajat sekä yhteisöpedagogi- ja sosionomiopiskelijat, jotka ovat työssään ja opinnoissaan ohjanneet hankkeen yhteydessä tarkasteltavina olleita ryhmiä. Humakin kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelman opiskelijoiden kanssa olen voinut olla pohtimassa sukupuolen rakentumista, näyttäytymistä ja sukupuolisensitiivistä työtä: kiitos monipuolisista näkökulmista, haastavista kysymyksistä ja kriittisestä otteesta!

Suuri kiitos kuuluu itäsuomalaisohjelmien projektisihteerinä toimineelle yhteisöpedagogi (AMK) Maija Miettiselle, joka ansiokkaasti koosti tyttöryhmien ohjaajien haastatteluaineiston ja johon luvussa 2 oleva tyttöryhmien ohjausta tarkasteleva osuus perustuu. Itä-Suomen läänin sivistysosaston nuorisotoimen suunnittelija Kirsi Kohonen, Humakin kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelman yliopettaja Kimmo Lind sekä viestintäsuunnittelija Tuula Johansson ovat olleet teoksen synnyttämisessä merkittävänä taustatukena.

Antoisasta ajatuksenvaihdosta kiitän Setlementtinuorten liitto ry:n Sinuksi-hankkeen projektikoordinaattori Varpu Punnosta. Kiinnostavista keskusteluista sekä arvokkaista näkökulmista kiitos kuuluu Humakin yliopettaja Jatta Herraselle ja lehtori Reijo Viitaselle.

Lehtori Jukka Määttä ja restonomi Maarit Määttä lainasivat ystävällisesti 1940-luvun lopulla julkaistut teokset ”Jokaisen naisen kirja” sekä ”Jokaisen miehen kirja”. Kiitos! Teosten valottamaa naisen ja miehen maailmaa on tässä jul-

kaisussa mukana näytetyypisesti, ajatustenherättelijänä ja välähdyksenomaisina esimerkkeinä oman aikansa mies- ja naiskuvastosta.

Haluan kiittää Humakia sekä Itä-Suomen lääninhallitusta hankkeen – ja sen myötä tämän julkaisun – mahdollistamisesta.

Joensuussa joulukuussa 2006

Erja Anttonen

1. Mitä on sukupuolisensitiivisyys?

”Sellaisia moraalisia ominaisuuksia, joita yleinen käsitys vaatii mieheltä, mutta vähemmän naiselta, ja joiden puutteen se jopa jossakin määrin antaa naiselle anteeksikin, ovat erityisesti: rohkeus, oikeamielisyys, johdonmukaisuus, vakaumuksestaan kiinnipitäminen ja tietty suuri-piirteisyys (pikkumaisuuden välttäminen). Mies, joka on vailla näitä ominaisuuksia tai omaa suorastaan niiden vastakohdat, ei hevillä saa osakseen minkäänlaista kunnioitusta tai arvontoa ainakaan miesten, mutta tuskinpa naistenkaan keskuudessa. Mitkään muut ominaisuudet, esim. armahtavuus, herrtaisuus tms. eivät pysty korvaamaan niitä, kun on kysymys miehestä.” (Ahlman 1947, 16.)

Tässä luvussa johdattelen aiheen kannalta keskeisten käsitteiden äärelle. Tarkastelussa ovat sukupuoli, sensitiivisyys, sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. Tärkeistä lähikäsitteistä esitellyiksi tulevat sukupuoli-identiteetti, -rooli, -stereotypia ja sukupuolijärjestelmä sekä sukupuolten välinen tasa-arvo.

Käsitteiden määrittelyssä olen tukeutunut paljolti jo olemassa oleviin ja tässä yhteydessä antoisiksi ja hyödyllisiksi tulkitsemiini määrittelyihin. Keskeisinä lähteinä tässä luvussa olen käyttänyt Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perusanastoa (2006) sekä Kirsi Airaksisen, Anne Pönnin ja Maija Sepon (2001) toimittamaa ”Kuka pelkää genderiä? Sukupuoliroolit kehitysyhteistyössä” – teosta. Tärkeäksi lähdeaineistoksi olen arvioinut Setlementtinuorten Liitto ry:n sukupuolisensitiivisen nuorisotyön eri hankkeiden tuottamat aineistot sekä koulutustilaisuuksien annin.

Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-Suomessa – hankkeen toimijoiden kanssa keskustellun ja havaitun perusteella tuntuu haasteelliselta soveltaa sukupuolisensitiivisyyttä arjen toimintaan ja omaan ohjaajuuteen. Se on myös osoittautunut hitaaksi ja pitkäjänteiseksi prosessiksi. Pohdin ja yritän havainnollistaa tätä haastetta tuonnempana.

1.1 Sukupuoli

Sukupuolta voidaan tarkastella ainakin biologisena, sosiaalisena ja geneettisenä käsitteenä. Tuula Gordonin (2004, 80) mukaan teemme sukupuolta toiminnallemme ja pidämme sitä yllä ajattelullamme.

Biologisen sukupuolen (ruotsiksi ja englanniksi ”sex”) käsite määrittää ihmiset naisiksi ja miehiksi tiettyjen fyysisten ominaisuuksien perusteella (Airaksinen, Pönni & Seppo 2001, 5). Fyysisillä ominaisuuksilla viitataan esimerkiksi suvunjatkamiseen. Biologisella eli somaattisella (Nummelin 1997, 14) sukupuolella tarkoitetaan ihmisen sukupuolielinten ilmaisemaa sukupuolta. Vuosittain Suomessa syntyy intersukupuolisia (engl. intersex) lapsia, joilla on synnynnäisesti sekä miehen että naisen ruumiillisia sukupuoliominaisuuksia. (Lehtonen 2006, 13; Venhola 2001). Aina heidän sukupuolikaksinaisuuttaan ei havaita vauvana, vaan se saattaa tulla esiin vasta murrosiässä. Intersukupuoliset lapset pakotetaan usein jompaankumpaan sukupuoleen. (Lehtonen 2006, 13.) Intersukupuolinen-käsitettä ovat edeltäneet käsitteet hermafrodiitti, valekaksineuvoisuus ja interseksuaalinen (Venhola 2001 & 2002).

Sosiaalisella sukupuolella (ruotsiksi ”kön”; englanniksi ”gender”) halutaan korostaa sukupuolen ymmärtämistä yhteiskunnallisena ja kulttuurisena käsitteenä. Sillä viitataan miesten ja naisten väliin eroihin, jotka ovat kulttuurisesti opittuja, ajan myötä muuttuvia ja kulttuurisidonnaisia. Sosiaalisen sukupuolen voi hahmottaa tuotetuksi ja opituksi. (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.) Airaksisen ym. (2001, 5) mukaan sosiaalinen sukupuoli tarkoittaa sitä, mitä naisena tai miehenä oleminen merkitsee tietyssä yhteisössä ja kulttuurissa, tiettyinä historiallisena ajankohtana ja tietyssä elämänvaiheessa. Miesten ja naisten, tyttöjen ja poikien sosiaalista sukupuolta määräävät siis monet eri tekijät ja se on jatkuvassa muutoksessa (emt. 5).

Jussi Aaltonen (2006) esittää sosiaalisen sukupuolen kulttuuriseksi tuotteeksi ja yhteiskunnalliseksi sopimukseksi siitä, että on olemassa kaksi sukupuolta. Aaltonen mukaan virallinen järjestelmä asettaa kaksi sukupuolta vastakkain. ”Virallinen sukupuoli” on Aaltonen mukaan esitys ja sellaisena keinotekoinen. Sukupuolen esittämisestä on tullut tärkeää: sukupuolta on esitettävä muille (esim. ”miehen esitys”), ja tämän esityksen on oltava yleisön ymmärrettävissä. Sukupuoliroolin omaksuminen merkitsee Aaltonen mukaan sitä, että yksilö vastaa ympäröivän yhteisön sukupuoleen kohdistettuihin odotuksiin. Vastakkainasettelu ei helpota sukupuolen moninaisuuden esittämistä, ja se tulee rajoittaneeksi sekä tyttöinä/ naisena että poikana/ miehenä olemisen mahdollisuuksia. (Aaltonen 2006.)

Raija Nummelin (1997, 14) lähestyy sukupuolta geneettisesti, somaattisesti eli biologisesti sekä sosiaalisesti. Geneettinen sukupuoli viittaa hänen mukaansa sukupuolikromosomien osoittamaan sukupuoleen. (emt. 14.)

Intersukupuolisuutta tutkinut Mika Venhola (2001) tarkastelee sukupuolta kahdeksan osa-alueen muodostamana ”karkeana” kokonaisuutena. Osa-alueiksi hän on hahmottanut: 1) sukurauhasten määrittämän sukupuolen (munasarjat/kivekset), 2) hormonien määrittämän sukupuolen, 3) vartalon sisällä sijaitsevat sukuelimet (emätin, kohtu, munatorvet ja –sarja/ kivekset, eturauhanen, siemennähiäiset), 4) ulkoiset sukuelimet, 5) toissijaiset sukupuolen tunnusmerkit (esim. karvoitus, rinnat), 6) sukupuoli-roolit, 7) sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisen suuntautumisen (yksilön käsitys itsestään, seksuaalisen halun suuntautuminen) sekä 8) kromosomaalisen sukupuolen (XX, XY sekä erilaiset variaatiot). (emt. 2001.)

Lucia A. Gilbert ja Murray Scher (1999, 14) määrittelevät puolestaan neljä erilaista sukupuolen ulottuvuutta. Sosiaalinen sukupuoli yksilöllisten erojen muotona on läsnä niissä olettamuksissa, jotka kuvaavat tyttöjen ja poikien tai naisten ja miesten välisiä eroja esimerkiksi kyvyissä, kiinnostuksissa, arvoissa tai persoonallisuuden piirteissä. Sukupuoli sosiaalisten rakenteiden, lakien ja politiikan muotona sisältää yhteiskunnan sukupuolijärjestelmän erilaisia kulttuurisia, organisatorisia ja yksilöllisiä ilmentymiä. Nämä osittain näkyvät, osittain näkymättömät rakenteet ja todentuvat ja uusintuvat erityisesti yhteiskunnallisessa työnjaossa, naisten ja miesten erilaisena valtana sekä vastuuna kasvatus- ja hoivatyössä. Sosiaalinen sukupuoli kielen ja diskurssin muotona ilmenevät kielenkäyttömme tapoina ja puheen sisältöinä. Kieli on keskeisessä asemassa sosiaalisen sukupuolen tuottamisessa, samaten myös sukupuoleen liittyvien merkitysten purkamisessa ja uusien merkitysten rakentamisessa. Sosiaalinen sukupuoli vuorovaikutuksen muotona viittaa niihin prosesseihin, joilla sukupuolta tuotetaan. Tämä viittaa esimerkiksi siihen, kuinka naiset ja miehet omaksuvat naisena ja miehenä olemiseen liittyviä sosiaalisia konstruktioita. (Nummenmaa & Korhonen 2000, 71.)

Merja Laitinen (2004, 163–196) on tutkinut inestien, perheen sisäisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, uhreiksi joutuneita. Hän on esittänyt inestien uhrin sukupuolisuuden särjetyksi, mikä ilmenee uhrin hallitsemattomissa olevana seksuaalisena käyttäytymisenä saaden ilmiänsä torjutusta korostettuun (emt. 193). Korostettu seksuaalinen käyttäytyminen esiintyy yliseksualisoituneena toimintana. Torjuttu seksuaalisuus on joillekin inestien uhreille selviytymiskeino, jolla voi sulkea pois kivun, avuttomuuden, voimattomuuden sekä pelot tuhoutumisesta ja häpeästä. Torjutun seksuaalisuuden selviytymisstrategiakseen valinneille suku-

puoli merkitsee vaaraa ja väylää joutua alistetuksi ja seksuaalisen väkivallan uhriksi. (Emt. 182.)

Jukka Lehtosen (2006, 12) mukaan sukupuolen moninaisuudella viitataan siihen, että ihminen kokee ja ilmaisee sukupuoltaan monin tavoin: ihminen voi kokea olevansa mies, nainen sekä mies että nainen, tai hän voi kokea, ettei ole selvästi kumpikaan. Ihminen voi ilmaista itseään miehenä, naisena, molempina, toisinaan miehenä ja toisinaan naisena tai ei oikein kumpanakaan. Hänen mukaansa kaikki ihmiset sijoittuvat osaksi sekä seksuaalisuuden että sukupuolen moninaisuutta. Kirjoa lisää se, että ihmiselämän aikana ajattelu ja tunteet sekä käyttäytyminen vaihtelevat: lapsena, nuorena, aikuisena ja vanhuksena seksuaalisuus ja sukupuoli saavat erilaisia merkityksiä ja sisältöjä. (Emt. 12.)

Käsitteenä sukupuoli ei kaiken edellä kuvatun perusteella näyttäytykään yksioikoisena kahtiajakona eikä välttämättä kovin itsestään selvänä. Sukupuolta pohdittaessa olisikin hyvä pitää mielessä sen kokemisen ja ilmenemisen moninaisuus.

1.2 Sensitiivisyys

Sana ”sensitiivinen” palautuu latinan verbiin ”sentire” (tuntea). Sillä tarkoitetaan herkkätuntoista. (Aikio toim. 2000, 555.) Uuden suomalaisen sivistyssanakirjan (Nurmi, Rekiaro & Rekiaro 2001, 403) mukaan sensitiivinen määritellään herkkätuntoiseksi; sensitiivisyys puolestaan herkkätuntoisuudeksi ja herkkyydeksi. Veijo Meren (2002, 69) mukaan ”herkkä” tarkoittaa suomen lähikielissä reipasta, virkkua ja valpasta. Sensitiivisyyden voisikin ajatella valpastuneisuudeksi, valpaudeksi.

Päädyn tässä vaiheessa ja tässä yhteydessä määrittelemään sensitiivisyyden sellaiseksi olemisen tai lähestymistavaksi, jossa esimerkiksi olen kasvattajana herkistynyt, altis, valpas ja avoin tarkastelemaan kriittisesti omia arvojeni, asenteitani ja toimintaani. Haluan ajatella sensitiivisyyden sisältävän myös muutoksen tai ainakin muutoksen mahdollisuuden ulottuvuuden: että tohdin kriittisten havaintojen perusteella haastaa itseni arvojeni, asenteideni ja toimintani uudelleentarkasteluun sekä oppia uutta. Tässä prosessissa voi olla myös tarpeen opetella pois jostakin aiemmasta, totutusta toimintatavastani.

1.3 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyydellä voidaan tarkoittaa sukupuolinäkökulman huomioimista kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja toiminnoissa (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006). Varpu Punnosen (2006a) mukaan sillä voidaan tarkoittaa kykyä tunnistaa miesten ja naisten erilaisuus sekä erot esimerkiksi tarpeissa ja viestintätavoissa sekä kykyä kuunnella ja havainnoida miesten ja naisten erilaisuutta eri konteksteissa. Se on sukupuoleen liitettyjen arvojen ja asenteiden näkyväksi tekemistä ja tunnistamista. Sukupuolisensitiivisyyttä on pidetty edellytyksenä todelliselle sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumiselle.

Päivi-Katriina Juutilainen (2003) kuvaa väitöskirjassaan opinto-ohjauskustelun rakentumista prosessina. Hän tarkastelee sukupuoliherkkää ajattelua ja ohjaajaa. Juutilaisen mukaan sukupuoliherkkyys jäsentyy vaiheiksi kohti moninaisesti rakentuvaa sosiokulttuurista todellisuutta, jossa sukupuoli ei muodosta avointa eikä piilevää kahtia jakavaa kategoriaa. Sukupuoliherkän toiminnan ja ajattelun tavoitteena on itsensä tarpeettomaksi tekeminen. Hän kuvailee myös sukupuoliherkän ohjaajan kompetensseja opinto-ohjauksessa. Kompetensseja ovat narratiivinen, sosiologinen, kielikulttuurinen, kriittisen arvioinnin ja oppimiskumppanuuden kompetenssit. (Emt. 206–208.)

Jukka Lehtosen (2006, 13) mukaan ajattelutapaa, joka kieltäytyy näkemästä seksuaalisuuden ja sukupuolen kirjoja, ja joka arvottaa yhdenlaista sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisutapaa toista paremmaksi, kutsutaan heteronormatiiviseksi. Heteronormatiivisuus on määritelty ajattelutavaksi, jonka mukaan maailmassa hahmotetaan olevan vain kahdenlaisia ihmisiä, naisia ja miehiä, ja ettei ihminen voisi olla molempia yhtä aikaa. Ajattelutapaan liittyy toive tai oletus kaikkien yksilöiden heteroseksuaalisuudesta. Muunlaisten seksuaalisuuksien tai sukupuolten olemassaolo kielletään tai niitä pidetään heteroseksuaalisuutta ja kaksinaapaista sukupuolijärjestystä huonompina. Heteronormatiivisuus rajoittaa kaikkien ihmisten mahdollisuuksia. (Lehtonen 2006, 13–14.) Varpu Punnonen (2006c, 14) kuvailee, että on olemassa monia mieheyksiä ja naiseuksia, maskuliinisuuksia ja feminiinisyyskä. Siitä huolimatta sukupuoleen kohdistuu suuri yhdenmukaisuuden paine.

Sukupuolisensitiivisyys kattaa myös ajattelutavan ja toiminnan, jossa voidaan arvostaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi pyrkimystä siihen, että työyhteisössä kaikkia jäseniä kohdellaan tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Se tarkoittaa myös sitä, että esim. nuorten parissa työskentelevät kykenevät ottamaan huomioon sukupuolen ja seksuaalisuuden

moninaisuuden ja olemaan arvottamatta heteroseksuaalisuutta ainoaksi oikeaksi ja toivottavaksi tavaksi sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisemiseen. (Punnonen 2006b.)

1.4 Tärkeitä lähikäsitteitä

Tärkeistä lähikäsitteistä tarkastelen sukupuoli-identiteettiä, -roolia, – stereotypiaa ja sukupuolijärjestelmää sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa.

1.4.1 Sukupuoli-identiteetti

Sukupuoli ymmärretään yleensä kaksijakoisena mies-nainen -määrittelynä. Sen varjoon jäävät sukupuoleen ja sen kokemiseen liittyvä moninaisuus ja ne ihmiset, joille mies-nainen-jako on liian ahdas. (Seksuaalisuuden ja sukupuolten moninaisuus 2006.; ks. myös tämän teoksen luku 1.1.)

Airaksisen ym. (2001, 5) mukaan gender-identiteetti (sosiaalinen sukupuoli-identiteetti) tarkoittaa kunkin ihmisen käsitystä omasta itsestään naisena tai miehenä. Oman gender-identiteetin hahmottamisen aineksia löytää vastaamalla esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisia piirteitä on mielestäni miehisessä miehessä tai naisellisessä naisessa?
- Mitkä asiat ovat minulle tärkeitä miehenä/ naisena olemisessa?
- Millainen nainen/ mies koen olevani äitiini/ isääni verrattuna?

(Emt. 5.)

1.4.2 Sukupuolirooli

Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanaston (2006) mukaan:

”Sukupuoliroolit (sex roles) muodostuvat yhteiskunnan sosiaalisissa rakenteissa eivätkä ne ole yksilön ominaisuuksia. Sukupuoliroolit ovat

sellaista käyttäytymistä, mitä muut ihmiset odottavat, rooli on siis johonkin asemaan kohdistuvien odotusten kokonaisuus.

Sukupuoliroolit ovat opittuja käyttäytymismalleja ja odotuksia naiseudesta ja mieheydestä. Niiden taustalta voi löytää ajatuksen sukupuolten biologisista eroista, jotka saavat aikaan erilaiset ihmisenä olemisen ja toimimisen tavat naisille ja miehille. Sukupuoliroolit ovat tiiviissä yhteydessä sukupuolistereotyyppioihin, sillä kummatkin luokittelevat ja yleistävät sukupuolten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä.

Sukupuoliroolit opitaan sosialisatiassa; tyttö hoivaa nukkea, poika rakentaa linnoitusta. Aikuistumisen myötä lapsuuden leikeistä tulee totta esimerkiksi Suomessa erittäin segregoituneiden [sukupuolen mukaan eriytyneiden, huom. EA:n] työmarkkinoiden muodossa. Se, mikä sopii ja on tyyppillistä tytölle, ei sovi eikä saa olla tyyppillistä pojalle.

(...)

Naisiin ja miehiin kohdistuu erilaisia sosiaalisia vaatimuksia, käsitteitä ja odotuksia ja niihin sosiaalistuminen kuuluu tärkeänä osana yhteiskuntaan sosiaalistumista. Tytöt ja pojat oppivat naisellisen ja miehisen käyttäytymisen tavat mm. mallioppimisen, sosialisatiion ja sisäistämisen kautta. Oppimisen ja sosialisatiion tärkeimpiä välittäjiä ovat äidit, isät, perheet, opettajat ja tiedotusvälineet.”

Oppimisen ja sosialisatiion välittäjinä toimivat myös nuorisotyön ja kansalaisjärjestöjen niin vapaaehtois- kuin palkallisetkin toimijat. Sukupuolirooleihin kasvatetaan, niihin sosiaalistutaan.

Edelleen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanaston (2006) mukaan sukupuoliroolit:

”(...) uusintavat perinteisiä naisten ja miesten rooleja ja määrittävät rajoja soveliaalle ja sopimattomalle. Niiden muuttaminen on vaativa ja hidas tehtävä, jonka onnistuminen edellyttää yhteistoimintaa kaikkien oppimisen ja sosialisatiion välittäjien kesken. Jähmettyneet sukupuoliroolit kaventavat inhimillisen potentiaalin täyttä hyödyntämistä ja asettavat kummallekin sukupuolelle tiukat ja epätasa-arvoa edistävät rajat. Toisaalta moninaisten odotusten synnyttämät roolikonfliktit

ovat jo tätä päivää ja normisto siitä, miten naisen tai miehen tulee käyttäytyä saattaa olla ristiriitainen.”

Sukupuoliroolit vaikuttavat mm. naisten ja miesten ammatilliseen eriytymiseen (naisten ja miesten alat ja ammatit), miesten yliedustukseen johtopaikoilla, kotitöiden kasautumiseen naisille sekä siihen, että miehet eivät juuri käytä pitkiä poliittisia vapaita, vaikka heillä on siihen lakisääteinen oikeus. Esimerkit ilmentävät konkreettisesti sukupuolistereotypioita. (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

Airaksinen ym. (2001, 6) määrittelevät gender-roolin yhteisön normiksi sille, miten miesten ja naisten tulee miehinä ja naisina toimia. Normit muokkautuvat koko ajan ja ovat eri kulttuureissa erilaisia. Suuri osa miesten ja naisten toiminnasta määrittyy sosiaalisen sukupuolen mukaan ja monissa yhteisöissä miesten ja naisten tehtävät on selkeästi määritelty. Sukupuoliroolit liittyvät suurelta osin naisten ja miesten väliseen työnjakoon. Airaksisen ym. mukaan miesten ja naisten tehtäviä kussakin yhteisössä voidaan hahmottaa työn kolmijaon välityksellä: uusintamisena, tuotannollisena työnä ja yhteisöllisenä toimintana. Uusintamisella viitataan kotitalouden ja sen jäsenten hoitoa ja ylläpitoa; tuotannollisella työllä puolestaan tuotteiden ja palveluiden tuottamiseen ja myyntiin sekä palkkatyöhön. Yhteisöllistä toimintaa ovat yhteisistä palveluista ja toiminnoista huolehtiminen, esimerkiksi poliittinen paikallistoiminta sekä yhteisön kehittäminen. (Emt. 6.)

Sukupuoliroolin ylitystä pidetään naisille sallitumpana kuin miehelle. Miehiin kohdistuvat rooliodotukset ovat paljon kovempia. Sukupuoliroolit eivät ole arvotyhjiössä, ja niilläkin oma hierarkiansa ja arvojärjestyksensä. Maskuliinisuutta pidetään arvostetumpana kuin feminiinisyttä. Miehille sallitaan esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa pitkät hiukset, mutta miehen pitkät hiukset koetaan maskuliiniseksi vain silloin, kun ne ovat pitkät ”miehelle soveliaalla tavalla”. (Aaltonen J, 2006.)

1.4.3 Sukupuolistereotypia

Stereotypiat ovat yleistyksiä, joilla muodostetaan tiedonkäsittelyn luokituksia. Toisaalta stereotypiat kuuluvat havainnointiin ja helpottavat jatkuvan tietotulvan käsittelyä. Samalla ne kuitenkin niputtavat ihmisyksilöt yhden yleistävän mallin alle ja pyrkivät tukahduttamaan yksilölliset erot. (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

Usein stereotyyppit sisältävät negatiivisen ennakkoluuloisuuden ja niitä käytetään helposti vallitsevan epätasa-arvoisen tilanteen ylläpitämiseen. Sukupuolistereotyyppioita voi pitää yksinkertaisuuksina, kaavamaisina ja vanhakantaisina uskomuksina ja odotuksina siitä, millaisia miehet ”yleensä” ja naiset ”yleensä” ovat, sekä siitä, miten naisyksilöiden ja miesyksilöiden tulee käyttäytyä täyttääkseen ”oikeanlaisen” naiseuden ja miehekkyuden kriteerit. (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

Sukupuolistereotyyppistä ajattelua kuvaavat esimerkiksi tällaiset väitteet:

”Miehet ovat johdonmukaisempia kuin naiset.”

”Naiset ovat tunteellisempia kuin miehet.”

”Miehet ovat luonnostaan johtajia; naiset puolestaan hoivajia.”

Sukupuolistereotyyppioiden ongelmana on se, että ne niputtavat naiset keskenään samankaltaisiksi (kaikkien naisten keskinäinen samankaltaisuus), samoin kuin miehetkin (kaikkien miesten keskinäinen samankaltaisuus). Yksilöiden välisille eroille jää niukemmin tilaa ja niitä vähätellään. Sukupuolistereotyyppit ovat paljolti tiedostamattomia, syvälle juurtuneita itsestäänselvyyksiä, jotka sekä ohjaavat että voivat kahlita yksilöllisiä valintoja ja elämänmahdollisuuksia. Ne synnyttävät epätasa-arvoa sukupuolten välille, sillä miehiseksi miellettyjä ominaisuuksia arvostetaan yhteiskunnassamme enemmän. (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

Sukupuolistereotyyppioita voi kyseenalaistaa ja ne voi ajatella epätarkoituksenmukaisiksi sekä yksilön että yhteisön kannalta, sillä ne uusintavat ja tuottavat sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Sukupuolistereotyyppioiden näkyväksi tekeminen (esim. itselle ohjaajana) sekä purkaminen on edellytyksenä uuden syntymiselle. (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

1.4.4 Sukupuolijärjestelmä

Sukupuolijärjestelmällä tarkoitetaan erillisiä sukupuolirooleja ylläpitäviä ja tuottavia taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten rakenteiden järjestelmää. Käsitteenä se on monitasoinen. Naiset ja miehet tuottavat ja uusintavat sukupuolijärjestelmää itsessään, toisissaan sekä sosiaalisissa ja kulttuurisissa rakenteissa. Sukupuolijärjestelmä on tiettyyn aikaan ja paikkaan, kulttuuriin ja yhteiskuntaan

sidottu ja se on muuttuvainen. (Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

Sukupuolijärjestelmälle voidaan hahmottaa kaksi periaatetta: erillään pitämisen (horisontaalinen) ja hierarkian (vertikaalinen) periaate. Erillään pitämisen periaate jakaa miehet ja naiset selvästi toisistaan erottuviksi ryhmiiksi. Hierarkian periaate puolestaan pitää mieheyttä normina. Sukupuolijärjestelmän kokonaishierarkiassa naisten työt ja toiminta-alueet ovat vähemmän arvostettuja kuin miesten. Vallitseva sukupuolijärjestelmä ilmenee mm. vertikaalisesti ja horisontaalisesti eriytyneinä työmarkkinoina. Ilmiö tulee näkyviin sukupuolen mukaan eriteltyjen tilastojen avulla. (Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

Airaksisen ym. (2001, 9) mukaan useimmat sukupuolijärjestelmät ovat muodostuneet pääosin miesten ehdoilla. Ne tukevat miesten valtaa ja toimintamahdollisuuksia. Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna naisten on hankalampaa osallistua poliittiseen päätöksentekoon; joissakin maissa se saattaa olla jopa kokonaan kiellettyä. Tilastot kertovat naisten olevan köyhempiä kuin miesten. Naiset kohtaavat väkivaltaa kotonaan ja kärsivät syrjinnästä työpaikoilla. Ongelmia tuottavat myös sellaiset käytännöt, joissa kulttuurisin käytännöin estetään tyttöjen koulutus ja sallitaan naisten sukuelinten silpominen. (Emt. 2001, 9.)

1.4.5 Sukupuolten välinen tasa-arvo

Sukupuolten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan kaikkien ihmisten vapautta kehittää henkilökohtaisia kykyjään ja tehdä valintoja ilman tiukkojen sukupuoliroolien asettamia rajoituksia. Lisäksi sukupuolten välinen tasa-arvo merkitsee sitä, että naisten ja miesten erilaista käyttäytymistä, haluja ja tarpeita arvioidaan, arvostetaan ja suositaan tasa-arvoisesti. (Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

Muodollinen (de jure) tasa-arvo on vain askel kohti käytännön (de facto) tasa-arvoa. Erityisiä positiivisia toimenpiteitä tarvitaan usein, jotta kyettäisiin kumoamaan nykyisen ja aiemman syrjinnän vaikutukset. Sukupuolten välisiin eroihin vaikuttavat muutkin rakenteelliset eroavaisuudet, kuten etninen alkuperä, yhteiskuntaluokka, ikä, terveys, siviilisääty, sukupuolinen suuntautuminen jne. Sukupuolten välinen tasa-arvo tai tasa-arvon puuttuminen on ajasta ja paikasta riippuvainen. Se vaihtelee historiallisesti ja kulttuurisesti ja on ihmisten toiminnan tulos. Sukupuolten välinen tasa-arvo ei ole abstrakti ja ikuinen tila, vaan sen

saavuttamiseksi, ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi on toimittava sekä arjen ruohonjuuritasolla että poliittisessa päätöksenteossa. (Sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.)

1.5 Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä

Tässä osuudessa käsittelen sukupuolisensitiivisyyttä kehitysyhteistyössä sekä kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä.

1.5.1 Sukupuolisensitiivisyys kehitysyhteistyössä

Kehitysyhteistyössä sukupuolisensitiivisyys (gender sensitivity) on ollut mukana jo 1980-luvulta alkaen. Naiset kehityksessä – teoria (WID, Women in Development) juontaa aina 1970-luvulle asti. Gender-näkökulman käyttäminen Suomen kehitysyhteistyössä ei ole perustunut vapaaehtoisuudelle, vaan se on tullut mukaan mm. vuonna 1980 laaditun YK:n yleissopimuksen naisten syrjinnän poistamisesta. Suomi on myös vahvistanut ao. sopimuksen. (Airaksinen ym. 2001, 13, 16.)

Gender-analyysi on keino selvittää yhteisön gender-rooleja. Gender-analyysissa kysytään yksinkertaisia kysymyksiä, joiden tarkoituksena on selvittää eri ryhmien mahdollisuudet vaikuttaa ja osallistua oman elämänsä hallintaan. Gender-analyysin käyttöä suositellaan jo kehitysyhteistyöhankkeiden suunnitteluvaiheesta alkaen. Sen avulla voidaan esim. saada ajantasaista ja oikeaa tietoa siitä, kenellä on oikeus käyttää (to have access) ja hallita (to control) hankkeella tavoiteltuja hyötyjä. (Airaksinen ym. 2001, 22-23.)

Vuonna 2006 Suomen kehityspolitiikan tärkeimpänä päämääränä on vaikuttaa äärimmäisen köyhyyden poistamiseen maailmasta. Päämäärän saavuttamista tukee mm. tasa-arvon, ihmisoikeuksien, kansanvallan ja hyvän hallinnon edistäminen. (Suomen kehityspolitiikka ja kehitysyhteistyö 2006.) Suomen ulkoministeriö (UM) edellyttää kehitysyhteistyötä UM:n tuella toteuttavilta kansalaisjärjestöiltä myös tasa-arvon ja gender-näkökulman huomioonottamista. Ministeriö on myös laatinut sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategian ja toimintaohjelman Suomen kehitysmaapolitiikassa 2003-2007

1.5.2 Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä

Sari Näre (2006) esittää, että nuorisotyöhön itsessään liittyy ajatus kasvattamisesta, perinteen tai arvojen siirtämisestä seuraavalle sukupuolelle. Sukupuolisensitiivisyys puolestaan merkitsee hänen mukaansa tietoisuutta siitä, keneltä ja kenelle tätä eetosta siirretään, tietoisuutta sukupuoliasemasta. (Ema. 2006.)

Varpu Punnosen (2006a) mukaan sukupuolisensitiivinen nuorisotyö ottaa huomioon kasvatustehtävän sekä sukupuolen yhteiskunnallisen merkityksen. Se pohjautuu tietoihin valintoihin ja perusteisiin. Sen avulla voidaan a) vähentää sukupuoliroolien aiheuttamaa jännitettä, b) tarkastella sukupuoleen liittyviä viestejä, c) antaa samaa sukupuolta olevan turvallisen aikuisen tukea ja roolimallia, d) antaa ryhmän tukea ja e) parantaa työn laatua. Jussi Aaltonen (2006) esittää sukupuolisensitiivisen nuorisotyön antavan ennakkoluulottomasti tilaa erilaisille tyttönä ja poikana olemisen kokeiluille ja paikan ottamisille

Yleistajuisesti sukupuolisensitiivisen nuorisotyön ja kansalaistoiminnan tavoitteena voisi olla antaa nuorelle mahdollisuus ja tilaa olla ja kasvaa juuri omanlaisekseen, ainutlaatuiseksi ja arvokkaaksi itsekseen. Kasvatustyötä tekevältä ohjaajalta tämä edellyttää oman ohjaajuuden, siihen liittyvien arvojen, asenteiden ja normien reflektointia. Ohjaajalta edellytetään myös tietoista toimintaa sukupuolen huomioonottamiseksi ohjaustilanteissa sekä sopivien työmenetelmien kehittämiseksi. Sukupuolisensitiivinen työote on tietoista toimintaa sen puolesta, että sukupuoli ei olisi ainakaan tekemisen este (vrt. Hiltunen 2000, 139). Varpu Punnonen (2006b) esittää sukupuolisensitiivisyyden edellyttävän työntekijältä myös toimintaa tasa-arvoisen työyhteisön luomiseksi: nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten on pyrittävä toistensa tasaveroiseen kohtaamiseen ja kohteluun, kannustamiseen ja tukeen. Hänen mukaansa kyse on myös esimerkistä nuorille.

Sukupuolisensitiivisellä ohjauksella Anna Raija Nummenmaa ja Päivi-Katriina Korhonen (2000, 72) tarkoittavat sellaista ammatillista ohjaustoimintaa, jossa sukupuolittuneet rakenteet, prosessit sekä niiden vaikutukset naisten ja miesten elämään voidaan tunnistaa, tiedostaa ja merkityksellistää. Nummenmaan ja Korhosen mukaan sukupuolisensitiivisyys on elinikäisen oppimisen prosessi (emt. 81). Tähän näkemykseen on helppo yhtyä pohjoiskarjalaisten hankekokemusten valossa.

Oulun yliopiston ja Kajaanin yliopistokeskuksen ESR-rahoituksen tuella vuosina 2001–2006 toteutetussa WomenIT-hankkeen Eija Leinosen (2005) toimittamassa ”Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen” -julkaisussa sukupuolisensitiivinen ohjaus on määritelty

seuraavasti: ”(...) että ohjaaja havaitsee tilanteet, joissa sukupuolta tuotetaan. Ohjaaja huomioi ohjauksessaan, miten nämä tilanteet vaikuttavat naisten ja miesten elämään, sekä heijastaa vallitsevaa todellisuutta omaan toimintaansa. Ohjaaja tiedostaa myös omat sukupuoliin liittyvät käsityksensä ja oletuksensa ja niiden vaikutukset ohjattavaan.” (Emt. 104.)

Sukupuolen mukaan eriytynyttä tyttö- ja poikatyötä on tehty suomalaisen kansalaistoiminnan ja nuorisotyön saatossa mm. evankelis-luterilaisessa kirkossa, partioliikkeessä sekä NNKY-/NMKY- liikkeessä. Nuorten parissa tehtävässä erillis- ja yhteistoiminnassa voidaan tukea vallitsevia sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita, roolimalleja ja arvoja tai toimia niiden purkamiseksi ja uudenlaisten mahdollisuuksien avaamiseksi. Juha Nieminen (2006) on esittänyt, että tyttö-, poika- ja nuorukaistyö vakiintuivat Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tuolloin ilmestyi joukko aihepiirin menetelmäteoksia. Nieminen pitää liian yksinkertaistavana sitä tulkintaa, jonka mukaan työmuodot suoraviivaisesti uusinsivat sukupuolistereotyyppioita. Huomionarvoista on myös Niemisen kysymys siitä, mitkä olivat tuolloiset stereotyyppiat sekä kommentti siitä, ettei mennyttä toimintaa voi arvioida vain tämän päivän linssien lävitse. (Nieminen 2006.)

Setlementtinuorten liitto on ollut merkittävä sukupuolisensitiivisen nuorisotyön kehittäjä maassamme. Sen aloitteesta, yhtenä Upea minä – projektin tuloksesta ja Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) tuella syntyi vuonna 1999 Tyttöjen Talo Helsinkiin. Se on edelleen toiminnassa ja laajentanut palvelujaan; nykyisin talon ylläpidosta vastaavat Kalliolan Nuoret, Setlementtinuorten liitto sekä Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus. Setlementtiliikkeen aloitteesta ja RAY:n tuella vuonna 2004 aloitti toimintansa Tampereen Tyttöjen Talo. Ouluun Tyttöjen Talo perustettiin vuonna 2006. Avoimet ryhmät, suljetut pienryhmät, pop in – tyyppiset palvelut sekä erilaiset teemaillat kuvaavat toiminnassa olevia tämän hetkisiä Tyttöjen talojen palveluja. (Anttonen 2006.)

Oman ”poikavapaan” tilan tarve on ollut ilmeistä, ja erilaisia tyttöjen tiloja tai huoneita on syntynyt nuorisotaloille eri puolille maata. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ylläpitämiltä Tyttötyön ja – tutkimuksen kotisivuilta löytyy näistä ajantasaisinta tietoa. Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen mahdollisuudet osallistua nuorille suunnattuun toimintaan ovat lisääntyneet, kun tarjolla on ollut vain tytöille suunnattua toimintaa ja vain tytöille sallituissa tiloissa. (Anttonen 2006.)

Setlementtinuorten liitto toteuttaa parhaillaan Sinuksi - Sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön projektia, jonka tavoitteena on tehdä tavoitteellista työtä tyttöjen ja poikien sosiaalisiksi vahvistamiseksi sekä tukea nuoria kasvamaan oman itsensä näköisiksi tytöiksi ja pojiksi. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa nuorten omaa identiteettiä, sosiaalisia valmiuksia ja elämönhallintataitoja.

Työtä edistetään tyttöjen ja poikien tasaveroiseen vuorovaikutukseen perustuvissa ryhmissä, joissa on mahdollista löytää juuri itselle sopiva tapa olla tyttö tai poika, nuori mies tai nuori nainen, ilman kaksijakoista ja jyrkkää jakoa tytöille sopiviin ja pojille sopiviin olemisen ja tekemisen tapoihin.

Helsingin nuorisosaiankeskuksen Hesari Nuorten Ääni toteuttaa sukupuolisensitiivistä poikatyötä, jonka kotisivuilla se määrittellään seuraavasti:

”Sukupuolisensitiivisessä poikatyössä tiedostetaan poikien ja miesten historia, heidän elämän teemoja sekä arvoja ja arvostuksia tänä päivänä. Tiedostus kulkee kahdella tasolla: oma itse ja tämän päivän poikien elämä yleisemmällä tasolla. Pyrkimys on tukea poikia ympäröivän maailman pohtimisessa ja toisaalta kyseenalaistaa arvoja, jotka estävät ihmisenä kehittymisen. Tässä käytetään apuna toiminnallisia menetelmiä.”

Mainitut esimerkit valottavat rajallisesti toimialalla toteutettua ja toteutettavaa sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä ja kansalaistoimintaa. Pohjoismaista erityisesti Ruotsissa tyttötyötä on kehitelty laajalti, esimerkiksi Flicka-hankkeessa sekä Stiltfelsen Kvinnoforumin Tukholmassa ylläpitämässä tyttöjen talossa sekä tyttötyöhön erikoistuneessa osastossa nimeltä ”Xist”. Xist ylläpitää mm. tytöille suunnattua lukiota sekä tarjoaa nuorille vanhemmille - niin tytöille ja kuin pojillekin - tukea vanhemmuuteen. (Xist.nu:n kotisivut.)

2. Miksi sukupuolisensitiivisyyttä tarvitaan?

”Yhä vielä käyvät taistelun mainingit korkeina kysymyksestä, onko naisen oikea paikka kodin piirissä vai onko hänen oltava yhteiskunnan täysin itsenäinen jäsen samoine tehtävineen kuin miehellä ja saman vastuun kantajana.

Nykyhetki näyttää, että nainen itse etsii, etsii kiihkeästi omaa elämäntyyliään, mutta hänet on asetettu niin moninaisten ja vaativien tehtävien eteen, että hän pakosta joutuu ennen tuntemattomien ongelmien eteen, joiden ratkaisut eivät käy ristiriidoitta ja joista entisajan yhteen suuntaan kehittyneillä naisilla ei ollut aavistustakaan. Nainen tahtoo suorittaa kaikki tehtävänsä mahdollisimman tunnollisesti ja hyvin, mutta juuri siksi hän joutuu auttamattomasti rauhattomuuden ja kiireen noidankehään ja – tyyli on rikki!” (Elmgren-Heinonen 1946, 11–12.)

Pohjoismaissa ns. sukupuolineutraalius on varsin tavanomaista, ja silloin ajatellaan sukupuolten välisen tasa-arvon jo täydesti toteutuneen (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006). Nuorisotyössä ja kansalaistoiminnassa asiakkaat ja toimijat (myös vapaaehtoiset) kohdataan tyttöinä ja poikina, naisina ja miehinä – usein tietoisesti tai näennäisen sukupuolineutraalisti (vrt. Kuronen & al. 2004, 8; Salmenkangas 2005, 97). Sukupuoli (ja seksuaalisuus) ovat alati läsnä nuorisotyön ja kansalaistoiminnan arjessa. Sukupuoli vaikuttaa usein tiedostamattomasti ohjaus- ja kasvatustehtävissä toimiviin sekä nuorisotaloilla ja järjestöissä tapahtuvaan vuorovaikutukseen ohjaajien ja nuorten välillä. Samoin sukupuoli ja seksuaalisuus vaikuttavat identiteetin ilmaisuun sekä suunnitelmiin ja mahdollisuuksiin ajatellusta tulevaisuudesta. Esimerkkinä tästä voisi olla tilanne, jossa nuori tyttö/ poika pohtii ammatinvalintaan liittyviä valintojaan: millaisia malleja, esimerkkejä ja vaihtoehtoja hänelle tarjotaan/ esitetään? (vrt. Salmenkangas 2005, 97.)

Nuorisotyössä ja kansalaistoiminnassa tuotetaan sukupuolta monin tavoin. Asiaa voi tarkastella mm. tällaisten kysymysten valossa:

- Millaista tyttöinä ja poikana olemista pidetään suotavana, toivottavana ja mahdollisena? Millaista tyttöyttä / poikuutta ei katsota suotavaksi?
- Millaisia roolimalleja, esimerkkejä ja mahdollisuuksia ohjaus- ja kasvatustyössä ovat naiseksi ja mieheksi kasvamisessa, naisena ja miehenä olemiselle tarjoavat?
- Millaisia nuorten tekemiä valintoja nuorten parissa työskentelevät ovat tukemassa tai rajoittamassa?

Sukupuolisokeudella tarkoitetaan väheksyvää asennetta sukupuoleen liittyvissä kysymyksissä. Sama sukupuoleen liittyvä väheksyvä asenne voi ilmetä myös sukupuolikuuroutena ja sukupuolimyökkyytenä. Kaikilla näillä tarkoitetaan sitä tapaa, jolla ihmiset organisaatioissa kieltäytyvät näkemästä, kuulemasta ja puhumasta sukupuolesta ja sen merkityksestä. (Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006.) Sukupuolikäytäntöjä koskeva tutkimus – mielestäni myös toiminta – edellyttää sukupuolisokeudesta luopumista, sukupuolisensitiivisyyttä ja valmiutta tehdä itsestään osa yhteistä oppimisprosessia muiden ihmisten kanssa (vrt. Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto 2006).

Arkihavainnon perusteella nuorisotyön kentällä toimivista ammattilaisista valtaosa on naisia. Kuten sosiaalityössäkin (vrt. Kuronen ym. 2004, 6-7), voidaan esittää kysymys tuottaako ammatin (mahdollinen) naisvaltaisuus nuorisotyön käytäntöjä jollakin tavoin naisina? Mitä tästä mahdollisesti seuraa? Toimivatko naiset ja miehet nuorisotyössä sukupuolierityneesti tai eri tehtävissä? Nuorisotyössä kohdataan myös ihmissuhteisiin ja tunteisiin liittyviä kysymyksiä, ja niitä työstetään niin keskustellen kuin toiminnallisestikin. (Vrt. emt. 6.)

Kunnallisen nuorisotyön palkkaus sekä arvostus (arvostuksen voi ajatella ilmenevän esimerkiksi nuorisotyöhön suunnatuista resursseista) eivät myöskään ole houkuttelemassa alalle välillä paljonkin kaivattuja miehiä. Tämä näkyy myös alalle kouluttavissa oppilaitoksissa, ainakin ammattikorkeakoulutasolla: miehiä ja naisia voi hakijoiden joukossa olla liki sama määrä, mutta valituiksi tulevista miesten osuus on selvästi pienempi. Tätä voi selittää mm. sillä, että yhteishausa valintapisteitä saa myös pohjakoulutuksesta (tiettyjen aineiden yo-kirjoitusten arvosana), ja usein tytöt ovat lukio-opinnoissaan menestyneet poikia paremmin. Selvennyksenä haluan todeta, että tyttöjen parempi koulumenestys tai jonkin alan tai koulutusalan mies-/naisvaltaisuus ei ole ”yliedustetun sukupuolen vika”. Tärkeää olisi hahmottaa nämäkin ilmiöt mahdollisina esimerkkeinä sukupuolijärjestelmän, sukupuoliroolien ja sukupuolistereotyypioiden olemassaolosta ja uusin-

tumisesta (ks. myös luku 1.4). Sukupuolisensitiivinen kysymyksenasettelu voisi tarjota tässäkin yhteydessä kiinnostavaa pohdittavaa.

Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-Suomessa – hankkeessa sukupuolisensitiivistä työtettä sovellettiin tyttötyössä ja jossain määrin ns. avoimessa nuorisotalotyössä ja sekaryhmissä. Tarkoituksena oli aloittaa myös ohjattu avioeroperheiden isille ja pojille suunnattu ryhmä, mikä useista erilaisista yhteydenottokanavista, -tavoista jne. huolimatta ei tällä kertaa onnistunut. Olen vakuuttunut siitä, että sukupuolisensitiivistä työtettä voi ja on mahdollista toteuttaa myös ns. sekaryhmissä. Siitä ei vain ole vielä yhtä paljon kokemusta kuin vaikkapa tyttötyöstä. Olen myös vakuuttunut siitä, että sukupuolisensitiivisyyttä toteutettaessa tarvitaan molempia: samaa sukupuolta olevien toimintaa sekä molemmille sukupuolille yhteisesti suunnattua toimintaa.

Pyrkimystä tasa-arvoisuutta, yhdenvertaisuutta ja erilaisuutta arvostavaan työtapaan ja toimintakulttuuriin nuorisotyössä ja kansalaistoiminnassa (vrt. Salmenkangas 2005, 12) voidaan pitää olennaisena sukupuolisensitiiviselle työotteelle. Seuraavissa luvuissa olen hahmottanut sukupuolisensitiivisyydelle perusteita ammattietikasta, lainsäädännöstä, tasa-arvon synnyttämästä ”lisäarvosta” sekä samaa sukupuolta olevien ryhmien merkityksestä. Perusteita on varmasti muitakin, mutta nämä näyttäytyivät tässä vaiheessa merkityksellisiltä.

2.1 Ammattieettisiä ja lainsäädännöllisiä lähtökohtia

Lainsäädännön lisäksi nuorisotyössä ja kansalaistoiminnassa vaikuttaa ammattietikka. Nuorityölle ei ole määriteltynä yhtenäisiä ammattieettisiä periaatteita (vrt. opettajan eettiset periaatteet). Evankelis-luterilaisella kirkon parissa työskentelevillä nuorisotyöntekijöillä on käytössään yhteisesti hyväksytyt kirkon nuorisotyön eettiset ohjeet, joiden mukaan kirkon nuorisotyöntekijät sitoutuvat noudattamaan rehellisyyttä, oikeudenmukaisuutta, armahtavaisuutta ja elämän kunnioittamista (Kirkon nuorisotyöntekijät ry:n kotisivut 2006).

YK:ssa vuonna 1989 hyväksytty, liki 200 jäsenvaltion ratifioima yleissopimus lapsen oikeuksista on tarjonnut joillekin kansalaisjärjestöille, kuten Pelastakaa Lapset ry:lle ja Taksvärkki ry:lle, ammattieettisiä ja arvolähtökohtia. Useissa kunnissa on lapsenoikeuksien sopimuksen innoittamina luotu lapsi- ja nuorisopoliittisia ohjelmia, joiden teossa on myös eri tavoin osallistettu sekä kuultu lapsia ja nuoria. Pohjois-Karjalassa esimerkiksi Pyhäselän kunta valmistelee vuonna 2007

lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman. Ohjelmatyössä voidaan ottaa huomioon myös tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja sukupuolisensitiivisyys.

Suomi on sitoutunut tasa-arvon edistämiseen ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen sekä kansainvälisesti (Pekingin toimintaohjelma, Euroopan Unionin perustamissopimus) että kansallisesti. Suomen perustuslaki ja laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta määrittävät valtavirtaistamisen lainsäädännölliseksi velvollisuudeksi. (Seligson 2006.)

Mai Salmenkankaan (2005, 29) mukaan Suomen syrjintäkieltoa koskeva lainsäädäntö pohjautuu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus, Euroopan yhteisön perustamissopimus ja perusoikeusasiakirja, Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan sekä kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimukseen. (Emt. 29.)

Lasten oikeuksien yleissopimuksen 2 artiklan mukaan: ”Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.”

Suomalaisessa lainsäädännössä syrjintä kielletään mm. seuraavasti (Salmenkangas 2005, 29–30):

- Perustuslaki (731/1999): yhdenvertaisuus lain edessä sekä kieltä asettaa kehtään ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan mm. sukupuolen perusteella. (2 luku 6§)
- Yhdenvertaisuuslaki (21/2004): syrjintäkielto mm. sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (6§)
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986; uusittu v.2005): laki mm. kieltää välittömän ja välillisen sukupuolen perusteella tapahtuvan syrjinnän. Välilliseksi syrjinnäksi määritellään myös eri asemaan asettamista sukupuoleen nähden neutraalilta vaikuttavan säännöksen, perusteen tai käytännön nojalla, jos menettelyn vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella. (7§)
- Rikoslaki (39/1889): kieltä asettaa joku ilmeisen eriarvoiseen tai muita huonompaan asemaan mm. sukupuolen ja sukupuolisen suuntautumisen

- perusteella. Lakia sovelletaan elinkeinotoimintaan, ammatin harjoittamiseen, virkatoimintaan tai muuhun julkisessa tehtävässä toimiviin. (11 luku, 9§)
- Työturvallisuuslaki (738/2002): laki kehottaa työntekijää välttämään kaikkea sellaista muihin työntekijöihin kohdistuvaa häirintää ja muuta epäasiallista kohtelua, joka aiheuttaa heidän turvallisuudelleen tai terveydelleen haittaa tai vaaraa. (4 luku, 18§)
 - Työsopimuslaki (55/2001): työnantaja ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa työntekijöitä eri asemaan mm. sukupuolisen suuntautumisen tai perhesuhteiden vuoksi. (2 luku, 2§)

Viranomaisena toimiessaan kunnallista nuorisotyöntekijää koskee mm. hallintolaki. Sen mukaan (2.luku, 6§): ”Viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.”

Nuorisolaki (72/2006) tarjoaa yhden tarkastelunäkökulman myös sukupuolisensitiiviseen työhön nuorisotyössä ja kansalaistoiminnassa. Lain tarkoituksena on mm. tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Tavoitteen toteutumiseksi lähtökohdiksi laissa on määriteltyinä mm. yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.

Olen esitellyt lyhyesti ammattieettisiä ja lainsäädännöllisiä lähtökohtia. Tavoitteena on ollut luoda kuvaa siitä, mihin sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä voi perustua ja millaiseen laajempaan kokonaisuuteen sen voi liittää. Ajantasainen lainsäädäntö löytyy [Valtion säädöstietopankista](#)

2.2 Tasa-arvo lisää hyvinvointia

Milja Saaren ja Liisa Horellin (2003) mukaan tasa-arvon toteutumista ja tavoitteita voi tarkastella esimerkiksi valtiollisella, organisaation ja yksilön tasolla. Valtiollisella tasolla tavoitteena voi olla tasa-arvoinen ja demokraattinen valtio; organisaatiotasolla puolestaan hyvinvoiva, kehittyvä ja tuloksellinen yhteisö. Yksilötasolla tavoitteena on itseään toteuttava ja kehittävä ihminen. Heidän mukaansa (ema.) tasa-arvoista kohtelua saava ja toisiin tasa-arvoisesti suhtautuva yksilö

on tavoite, joka mahdollistaa täysipainoisen elämän ja inhimillisten voimavarojen maksimaalisen hyödyntämisen.

He toteavat myös:

”Itsensä toteuttaminen hyväksyvässä ilmapiirissä ja suvaitsevaisuus muita kohtaan mahdollistavat todellisen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja ideaalin ryhädynamiikan, jossa jokainen on arvokas ja toimiva yksilö. Perinteisten ja usein ahdistavien sukupuoliroolien ja sukupuoli-identiteetin laajentuminen sekä erilaisuuden kokeminen rikkautena lisäävät luovaa potentiaalia, joka puolestaan tukee oman osaamisen lisääntymistä. Oma osaaminen muodostaa suuren osan itsearvostuksestamme ja on hyvin tärkeää nykyajan työelämässä

Elinikäinen oppiminen on ehdoton edellytys organisaation kehitykselle, ja sitä on mahdoton saavuttaa ilman työyhteisön jäsenten jatkuvaa oppimista ja uskallusta luoda uusia ideoita ja rohkeita ajatuksia.”
(Ema.)

Olen samaa mieltä Saaren ja Horellin ajatuksista, joiden mukaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen heijastuu ja välittyy luovuuteen ja osaamisen karttumiseen. Se myös edistää sukupuolen moninaisuutta (ks. myös luku 1.1) ja voi osaltaan olla purkamassa pinttyneitä sukupuolirooleja ja ns. heteronormatiivisuuden pakkoa. Työyhteisöissä tasa-arvon on todettu myös edistävän hyvinvointia ja työn tuottavuutta.

Jouni Varanka (2006, 10) on esittänyt, että usein tasa-arvosta puhutaan vain naisten kautta, jopa tasa-arvoammatilaisten keskuudessa. Pojat ja nuoret miehet liittyvät sukupuolten väliseen tasa-arvoon muutenkin kuin ongelmien aiheuttajina. Pojatkin voivat kohdata tilanteita, joissa he ovat tyttöihin nähden epätasa-arvoisessa tilanteessa. Pojat voivat toimia tasa-arvon edistäjinä ja olla resurssija tasa-arvotyössä. (Emt. 10.) Tasa-arvotyö kuuluu kaikille, ei vain tytöille ja naisille.

Loppuvuodesta 2006 julkaistu kuudes Nuorten elinolot –vuosikirja kysyy ”Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt”. Teoksessa sukupuoli ymmärretään yhtenä hyvinvoinnin ja terveyden olennaisena määreenä. Poikien ja tyttöjen hyvinvointi eivät ole erillisiä kysymyksiä, vaan ne osoittautuvat olevan toisiinsa monimutkaisesti liittyviä ilmiöitä. Artikkeleissa vertaillaan monipuolisesti tyttöjen ja poikien hyvinvointia ja terveystä, mutta tuodaan esiin myös sukupuoliryhmien sisäistä moninaisuutta. (Stakesin kotisivut 2006.)

2.3 Samaa sukupuolta olevien ryhmien merkitys

Sari Näreen (2006) mukaan sukupuolisensitiivistä otetta voidaan toteuttaa sekä sekaryhmissä että yhden sukupuolen ryhmissä. Kiinnitys omaan sukupuoleen tulee myös suhteen rakentumista toiseen sukupuoleen. Kuuluminen omaan sukupuoliryhmään on Näreen näkemyksen perusteella kulttuurinen voimavara, josta voi olla ylpeä. Toisen sukupuolen arvostaminen sujuu helpommin, kun on voinut tuntee juurtuvansa omaan sukupuoleen. (Emt.)

Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön kehittämien Itä-Suomessa – hankkeessa toteutettiin selvitys tyttöryhmien ohjaamisesta Meidän tyttöset – projektissa (Miettinen 2006). Pelastakaa Lapset ry:n Joensuun paikallisyhdistyksen toteuttama Meidän tyttöset – hanke oli itäsuomalaishankkeen hankekumppani. Selvityksessä Maija Miettinen kuvaa ryhmätoiminnan merkitystä 10–12-vuotiaille tytöille. Ryhmätoiminta on järjestetty suljetuissa ryhmissä, joita ohjaa kaksi nuorta aikuista naista. Kuvaan seuraavaksi Miettisen selvitykseen perustuen samaa sukupuolta olevan ryhmätoiminnan merkitystä ryhmiin osallistuville tytöille ja ryhmien ohjaajina toimiville nuorille naisille.

Tyttöryhmissä toimiville tytöille ryhmätoiminta tarjoaa mahdollisuuksia käsitellä omaan ikävaiheeseen liittyviä aiheita. Iältään 10–12-vuotias lapsi tarvitsee aikuisen läheisyyttä ja hän haluaa osallistua arkisiin toimiin, joita aikuiset tekevät. Tony Dunderfeldtin (2004, 88–89) mukaan tässä ikävaiheessa syntyy lapselle työnteon, ahkeruuden ja osaamisen perusvoimat. Niitä tytöt pääsevät ryhmässä harjoittamaan muun muassa välipalanteon yhteydessä. Yhteistoiminta ja omien käsien tulosten näkeminen tuottaa lapsille iloa ja tämä toteutuu tyttöryhmissä monissa eri toiminnoissa kuten askartelussa ja muissa luovissa toiminnoissa. (Miettinen 2006.)

Lapsessa alle 10-vuotiaana alkanut kehitys oman erillisyyden ymmärtämiseksi jatkaa ja kokemukset ryhmätoiminnasta tukevat tätä suuntaa. Lapsi on kriittinen suhteessa itseensä ja pohtii myös paljon sitä, mitä muut ajattelevat hänestä. Tyttöryhmässä käytävät keskustelut tyttöjen elämään ja tulevaisuuteen liittyvistä aiheista mahdollistavat tytöille keskinäisen ajatustenvaihdon. (Dunderfelt 2004, 87.) Lapsessa ei tapahdu kehitystä ilman vuorovaikutusta ympäristön kanssa (Pulkkinen 2002, 113). Tyttöryhmässä tytöt ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja ohjaajien kanssa. Tytöt tarvitsevat aikuisen tukea erilaisten ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa ja toisten näkökulman huomioimisessa. Lapsia onkin ohjattava roolinottoon. (Pulkkinen 2002, 115.) Tyttöryhmien toiminnassa tätä toteutetaan esimerkiksi näytelmien ja muiden luovien harjoitteiden avulla (Miettinen 2006).

Suljettuun ryhmätoimintaan Meidän tyttöset – hankkeessa päädyttiin tietoisesti: sen ajateltiin tukevan mm. keskinäisen luottamuksen syntymistä, ryhmäytymistä sekä pidempikestoista prosessinomaista toimintaa. Tyttöryhmien toiminnan sisältö on rakennettu ottaen huomioon tyttöjen kehitysvaihe. Tyttöryhmässä ohjaaja on tärkeässä roolissa toimiessaan lasten peilinä ja keskustelukumppanina. (Miettinen 2006.) Keskustelupainotteinen ryhmätoiminta on koettu perustelluksi, sillä 10–12-vuotiaana lapsen identiteettikehityksen kannalta on tärkeää saada mahdollisuus peilata omia kantoja ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä jonkun kuuntelevan ja ei-tuomitsevan aikuisen kanssa. Keskustelut aikuisen kanssa voivat selkeyttää lapsen omia tavoitteita ja ihanteita. (Pulkkinen 2002, 170–171.) Keskustelu ja toiminta aikuisten kanssa luo perustaa lapsen moraalille kehitykselle ja siksi on tärkeää, että tyttöryhmissä puhutaan oikeasta ja väärästä esimerkiksi koulukiusaamisen yhteydessä (Miettinen 2006.)

Selvityksen perusteella tyttöryhmien ohjaajat pitivät tärkeänä sitä, että tytöt saavat rauhassa kasvaa kohti aikuisuutta, olla pitkään lapsia ja tehdä lapsille merkityksellisiä asioita. Ohjaajat korostivat aikuisen roolia ja turvallisen aikuisena toimimista. He myös näkivät olennaiseksi sen, että ryhmien toiminta on tavoitteellista ja pelkästään tytöille suunnattua. Selvityksen perusteella voi todeta, että ohjaajien tulee edelleen kehittää sukupuolisensitiivistä työtötään mm. tekemällä näkyväksi itselleen sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita ja niiden vaikutuksia omaan ohjaajuuteen. (Miettinen 2006.)

Ohjaajat korostivat ryhmän synnyn ja ryhmäytymisen tärkeyttä. Tätä kuvattiin esimerkiksi käsitteellä ryhmän kiinteytyminen. Ohjaajien mielestä se oli edellytyksenä sille, että ryhmissä toimivat tytöt uskalsivat puhua aroiksi koetuista aiheista. Ryhmän kiinteyden ja ryhmäytymisen ansoista ryhmään kehittyy oma ryhmäidentiteetti. Tyttöryhmien toiminnan onnistumista ohjaajat tarkastelivat mm. ryhmään syntyneen positiivisen ja toista tukevan ilmapiirin valossa. (Miettinen 2006.)

Samaa sukupuolta olevan, suhteellisen lähellä samaa ikäkautta, mutta selvästi aikuisen merkitys näyttäytyi tyttöryhmien osallistujille erittäin merkityksellisenä. Nuoret ohjaajat koettiin turvallisina aikuisina, joihin syntyi luottamuksellinen suhde ja joita saattoi pitää auktoriteettina ja jossain määrin kaverinakin; sellaisena, jolta tyttö saattoi omaksua tietoa, jota ei välttämättä osaisi tai uskaltaisi etsiä/kysyä muuta kautta. Ohjaajat toimivat myös roolimalleina tytöille. (Miettinen 2006.)

Samaa sukupuolta olevan ryhmän merkitys kiteytyi vertaistukeen ja aikuisen ohjaajuuteen. Näiden tuella tytöt kykenivät kehittämään itsetuntoaan ja käsitte-

lemään haastaviltakin tuntuvia asioita, kuten murrosikään liittyviä muutoksia ja koulukiusaamista. (Miettinen 2006.)

”(...) Naisten ei enää tarvinnut vanhentua. Hyvin hoidettu, joustavavartaloinen vanhempikin nainen saattaa pukeutua ja käyttäytyä nuorekkaasti menettämättä hitustakaan arvokkuuttaan. Ranskan vallankumouksen jälkeen poistettiin säätyeroavaisuudet naisten puvuista. Meidän aikamme on poistanut ikäeroavaisuudet puvuista, ja siinäpä onkin taas tapahtunut melkoinen vallankumous muodin maailmassa. Isoäittemme oli jo 30 ikävuotensa ohittaessaan pakko ruveta pukeutumaan tätimäisesti, muuten heitä olisi ympäristö katsonut hyvin karsain silmin. Nyt ei 60-vuotiaan naisenkaan tarvitse pukeutua tätimäisesti, hänellä on vielä lupa olla säteilevä ja hurmaava – ja hän kykeneekin olemaan. Muoti sallii hänen käyttää siroja, kukkakoristeisia hattuja, kevyitä ja käytännöllisiä pukuja, silkkisukkia ja korkeakorkoisia kenkiä. Hänen ei tarvitse silti yrittää epätoivoisesti peittää ikäänsä, hän on harmaatukkaisenakin luonnollisen kaunis.” (af Hällström 1946, 215.)

3. Miten toimia sukupuolisensitiivisesti?

”Toisinaan sattuu, että iltaansa yhdessä viettänyt seurue yöllä juontuu jonkun seurueen jäsenen kotiin ns. Nachspielille. Jos tätä, kuten harvoin on laita, oli isäntäväen taholla ennakolta suunniteltu, on kaikki hyvin. (...) Mutta ellei näin ole asian laita, syntyy helposti eräs noita sekavia tilanteita, joiden arkaluontoiset piirteet usein paljastuvat osanottajille vasta seuraavana päivänä. Tilanteen arkaluontoisuus lisääntyy, jos vain jompikumpi isäntäväestä on ollut liikkeellä toisen nukkuesa kotona, jos huoneissa nukkuu lapsia jne. Tärkeätä on tällöin, että seurue varsinkin tullessaan välttää äänekkyyttä. On koettava sijoittua mahdollisimman hiljaisesti odottamaan, mikä on kodin reaktio tosiasian edessä. Useimmiten tilanne selviää miellyttävästi. Hyvinkasvatettu isäntäväki tuntee kaikissa olosuhteissa vieraanvaraisuuden velvoituksen ja tekee niinmuodoin parhaansa. (...) On normaalia, jos jatkolla olleet vieraat seuraavana – tai sitä seuraavana – päivänä tuntevat tarvetta lähettää emännälle kukkia. Kukkahuiskulla voidaan pyyhkiä pois monien huokausten jäljet.” (Ivalo 1947, 121.)

Tässä luvussa jaan Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittämisen Itä-Suomessa -hankkeen aikana kehiteltyjä tai jaettuja sekä muista yhteyksistä käyttöön tulleita menetelmiä, joita voidaan soveltaa toteutettaessa sukupuolisensitiivistä ohjausta nuorisotyötä ja kansalaistoimintaa. Olen pyrkinyt tuomaan selkeästi esiin tekijät ja/tai muut tahot, joilta menetelmä on tähän teokseen päätynyt. Menetelmät olen esitellyt suuntaa-antavasti, en tyhjentävästi. Resurssija käsittelevässä luvussa (luku 4) olen tuonut esiin myös menetelmäosaamisen syventämiseen liittyvää kirjallisuutta ja muuta materiaalia, johon suosittelen tutustumaan oman kiinnostuksen mukaan.

On tärkeää ymmärtää se, etteivät esitellyt menetelmät sellaisenaan vielä tee niistä sukupuolisensitiivisiä. Olennaista on se, että niitä käyttävä ja soveltava tiedostaa ja haluaa sitoutua sukupuolisensitiiviseen ohjaajuuteen sekä tiedostaa menetelmän käyttöyhteyden ja -tarkoituksen. Vanha tuttuikin menetelmä voi soveltua sukupuolisensitiiviseen toimintaan, kunhan hahmottaa käyttötarkoituksen ja -yhteyden uudella tavalla ja kunhan on ohjaajana sitoutunut sukupuolisensitiiviseen toimintaan.

Teoksen Lukijalle-osuudessa rakensin siltaa sukupuolisensitiivisyyden ja sosiaalisen vahvistamisen välille. Tässä luvussa esitellyt menetelmät hahmotan mahdollisuuksiksi tukea nuoren sosiaalista vahvistamista: niiden avulla voi parhaimmillaan lisätä nuoren itsetuntemusta, voimaannuttamisen ja osallisuuden kokemuksia (vrt. Näre 2006).

3.1 Valokuvatyöskentely

Karsikon nuorisotalolla Joensuussa nuoriso-ohjaaja Päivi Liinamo ja alalle koulutettava oppimiskoulutettava Henna-Maria Peltonen huomasivat nuorisotalolla toimivien tyttöjen kiinnostuksen erilaisia kuvagallerioita kohtaan (esimerkiksi kuvake.net ja irc-galleria.net). Kuvia gallerioihin jättäessään nuoret antautuvat kritiikille ja toisaalta haluavat sivustoilla kävijöiden antavan palautetta itsestään/kuvistaan. Kuviin mukaan pääseminen voi Liinamon ja Peltosen havaintojen mukaan olla myös ns. kelpaamisen mittari, erityisesti tytöille. Friidut filmaa -leiri syntyi mm. näistä havainnoista. Tässä tapauksessa ohjaajat olivat valinneet leirille aiheen, joka oli ”Satuhahmot”. Aiheen valintaa ohjaajat perustelivat mm. sillä, että näin voitaisiin välttyä ”yliseksistisiltä kuvagalleriatyyppisiltä” kuvilta. (Liinamo & Peltonen 2006.)

Tavoitteena oli tarjota Friidut filmaa -leirille osallistuville 12–15-vuotiaille Karsikon nuorisotalolla käyville tytöille mahdollisuus suunnitella oma kuvakokous (millaisena haluaa tulla kuvatuksi), kuvata ja tulla kuvatuksi sekä kokea ja löytää omaa sisäistä ja ulkoista kauneutta. Ohjaajien pedagogisena lähtökohtana oli tarjota vastavoimaa ja -kuvastoa median välittämälle tyttökuvas-
tolle. (Peltonen 2006.)

Kolmipäiväiselle leirille kesällä 2006 osallistui yhteensä kuusi nuorta 12–15-vuotiasta tyttöä. He kaikki tunsivat toisensa jo ennen leirille menoa, mitä ohjaajat pitivät tärkeänä: se mahdollisti tiiviin yhdessä tekemisen sekä edesauttoi tekemiselle myönteisen ilmapiirin ja ryhmähengen muodostumista. (Liinamo & Peltonen 2006.) Leirillä tytöt ideoivat, millaisena, missä ja minä ajankohtana haluavat tulla valokuvatuiksi. Osallistujat ottivat kuvat pareittain, päättivät itse, mitkä kuvat tuodaan yhteiseen tarkasteluun ja kävivät keskustelua työtavasta, valokuvaamisesta, kuvattavana olemisesta sekä kuvista. Tavoitteena oli kohottaa nuorten itsetuntoa, tukea nuoria löytämään omaa persoonallista sisäistä ja ulkoista kauneutta sekä tarjota nuorille välineitä ymmärtää median välittämän tyttöy-

den ”taakse”. Tyttöjen palaute oli kannustavaa, ja he olivat saaneet tilaisuuden ”nähdä itsensä toisin” ja löytää itsestään myönteistä. (Peltonen 2006.)

Merkittävänä Henna-Maria Peltonen ja Päivi Liinamo pitivät ryhmän jäsen-ten sekä ohjaajien välistä, ennen leirille menoa luotua luottamuksellista suhdetta. Digitaalikameralla kuvaaminen ei vaikuttanut olevan osallistuneille tytöille niin vaivatonta kuin ohjaajat olivat odottaneet: ohjaajilta olisi toivottu enemmän opas-tusta kameroiden käyttöön ja kuvaamisen. Tytöt halusivat tulla kuvatuiksi mm. keijuina, soturiprinsessoina ja metsänhaltioina. Valokuvatyöskentelyn kokemuk-set ja yhteiseen katseluun tuodut kuvat olivat herätelleet runsaasti keskustelua. Toiminnalle tavoitteeksi asetettu mediakriittinen pohdinta ja mahdollisuus löytää moninaisia tai ainakin uusia tapoja olla tyttönä näyttivät toteutuneen. Liinamo ja Peltonen arvioivat tämän tyyppisen valokuvatyöskentelyn soveltuvan myös vii-koittaiseen nuorisotalotoimintaan aiheesta innostuneiden nuorten kanssa. (Liinamo & Peltonen 2006.)

Loppukeväästä 2006 toteutin Humakin kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelmassa taide- ja kulttuurikasvatuksen orientaatio – teeman 17 opis-kelijan kanssa ”tutustumismatkan” voimauttavaan valokuvaan. Tutkivan oppimi-sen avulla lähdimme opiskelijoiden kanssa toteuttamaan valokuvatyöskentelyä, jossa pyrimme toteuttamaan ainakin kahta voimauttavan valokuvan keskeisistä periaatteista. Näitä olivat kuvattavan tekijänoikeus (haluaako tulla kuvatuksi sekä miten, missä, milloin ja millaisena) sekä tasavertaisuuden lähtökohta (kuvattava ja kuvaaja tasaveroisia; ei vallankäyttöä). Tässä yhteisessä tutustumismatkassa ei ensisijaisesti ollut kyse sukupuolisensitiivisestä työotteesta. Työskentelyn koke-mukset olivat silti hyvin samansuuntaiset kuin Friidut filmaa -leiriläistenkin: itse valitussa ja toteutetussa roolissa olo oli ollut mieluisa ja hyvä kokemus ja se oli auttanut näkemään itseä jostakin uudesta myönteiseksi koetusta näkökulmasta. Osa opiskelijoista kuvasi kokemusta myös ”vahingossa voimauttavaksi”.

Molemmat esiteltyt työtavat nimettiin – tietoisesti – valokuvatyöskentelyksi, ei voimauttavaksi valokuvaksi. Tämä siksi, ettei toimintaa ohjanneilla ollut voi-mauttavaan valokuvaan liittyvää osaamista. Liikkeelle lähdettiin tutustumisesta voimauttavan valokuvan menetelmään ja Maailman ihanin tyttö -valokuvapro-jektiin netissä olleen aineiston perusteella. Valokuvatyöskentelyn innoittajana on ollut valokuvaaja sekä taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämä voimauttavan valokuvan menetelmä. Voimauttavan valokuvan mentelmään sekä Maailman ihanin tyttö -projektiin liittyvää tietoa löytyy hankkeen [menetelmän kotisivuilta](#).

3.2 ”Mitä tekisit jos?”

Pelastakaa Lapset ry:n Joensuun paikallisyhdistyksen Meidän tyttöset – hankkeen tyttöryhmien ohjaajat ovat kehittäneet STAKES:n turvataitoaineiston perusteella (ks. tarkemmin luku 4. Resurssit) ja yhteistyössä ryhmiensä 10–12 –vuotiaiden tyttöjen kanssa turvataitoja käsittelevän pelin.

Pelissä pienryhmätoimintaan osallistuvat tytöt kehittelevät itse ”Mitä tekisit, jos...?” – tyyppisiä kysymyksiä. Vastauksia pohditaan ohjaajan ja oman ryhmän tyttöjen kanssa yhteisesti. Pelin avulla voidaan työstää esim. itsemääräämisoikeuden sekä ruumiilliseen koskemattomuuteen liittyviä kysymyksiä ikäkauteen sopivalla tavalla. Pelissä ei pohdita kenenkään yksittäisen lapsen/nuoren konkreettisia elämäntapahtumia tai kokemuksia, vaikka kysymykset voivat niihin pohjautua. Peli on osoittautunut hyväksi tavaksi pohtia vaikeiltakin tuntuvia kysymyksiä ja se soveltuu erinomaisesti ainakin työskentelyyn suljetun pienryhmän kanssa. (Kontkanen 2006.)

3.3 Sadutus

Sadutus on suomalainen sosiaalinen innovaatio, jota on kehitelty 1980-luvulta alkaen. Sen keskeisiä kehittäjiä ovat koulupsykologi, VTT Monika Riihelä sekä KT Liisa Karlsson. Sadutuksella on ainakin kolme eri käyttötarkoitusta: se on kehitelty terapiaksi (Riihelä: lapsen itsetunnon tukeminen), haastattelumenetelmäksi (tiedonkeruuseen) sekä sadutettavan oman kulttuurin näkyväksi tekemiseen. (ks. esim. Karlsson 2005, 100.) Tässä yhteydessä tarkastelen sadutusta sadutettavan oman kulttuurin näkyväksi tekemisenä – en terapiana tai haastattelumenetelmänä.

Sadutusta on käytetty erityisesti lasten parissa tehtävässä työssä, mutta sen käytöstä myös muiden ikäryhmien kanssa on jo vankkaa kokemusta ja tutkimustietoa. Liisa Karlssonin ja Monika Riihelän (2006, 18) mukaan sadutus-menetelmä sopii kaikenikäisille. Olennaista on, että luotetaan jokaisella – iästä, koulutustaustasta, vammaisuudesta, sukupuolesta tai kulttuurista riippumatta – olevan sanottavaa ja jokaisen osaavan pukea ajatuksensa sadun muotoon. Sadutuksessa ideana on antaa toiselle ihmiselle mahdollisuus kertoa omista ajatuksistaan. Sadutuksessa saduttaja (kirjaaja) on aidosti kiinnostunut ja haluaa kuunnella, mitä kertoja mielihii kertoa juuri sillä hetkellä. (Emt. 18.)

Sadutus aloitetaan toteamalla: ”Kerro satu (tai tarina). Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi ja voit muuttaa tai korjata sitä mikäli haluat.” (Karlsson & Riihelä 2006, 18; Karlsson 2005, 116.) Menetelmän käyttö edellyttää avointa, kuuntelevaa mieltä, paperia ja kynää (Riihelä 2006, 23). Saduttaja eli kirjaaja kirjaa kertojan sadun/ tarinan juuri sellaisena kuin kertoja sen haluaa kertoa, mitään muuttamatta. Kertoja päättää, milloin tarina on valmis. Sen jälkeen kirjaaja lukee sadun kertojalle ääneen. Kertoja voi halutessaan vielä muuttaa tai korjata omaa tarinaansa. Kerrottua ja kirjattua satua ei mitenkään arvoteta: sitä ei tulkita, ei arvostella eikä analysoida. Jokaisen tarina on yhtä arvokas ja merkityksellinen. Sadutus perustuu aina vapaaehtoisuuteen, eikä siihen tule lähteä vastentahtoisesti. On käynyt niinkin, että sadutukseen on lähdetty mukaan, kun on ensin tarkkailtu sivusta, mistä siinä on kyse.

Sadutus-menetelmästä on kasvanut joukko erilaisia sovelluksia. Tällaisia ovat mm. ryhmäsadutus, aihesadutus, leikkisadutus, lasten satukirjeenvaihto, sadutusdokumentointi (Karlsson 2005, 90-97 & liite 8) sekä tarinasäveltäminen (Hakomäki 2006, 51-55). Yhteisöpedagogiopiskelijat Heidi Kukkonen, Tomi Parkkonen, Maiju Pääkkönen ja Tiina Västilä kehittivät esinesadutuksen (toukokuu 2006). Esinesadutuksessa sadutukselle aletaan kertojan valitseman, itselleen merkityksellisen esineen innoittamana.

Englanniksi sadutuksesta käytetään termiä ”storycrafting” ja ruotsiksi ”sagotering” (verbinä att sagotera). Sadutusohje löytyy useille kielille käännettynä Lapset kertovat -verkkosivuilta (ks. tarkemmin luku 4. Resurssit).

”Sadutus” käsitteenä voi herättää mielleyhtymän satujen kertomisesta ja siten ”karkottaa” esimerkiksi murrosikäisiä. Tästä syystä haastaisinkin saduttamisesta kiinnostuneet nuoret ja nuorten parissa työtä tekevät kehittelemään sopivaa ilmaisua. Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-Suomessa –hankkeen joulukuussa 2006 pidetyssä sadutustyöpajassa ehdotettiin sadutuksen rinnalle mm. jututusta, stooritusta ja tarinatusta. Karjalaisittain voisi puhua myös vaikkapa pajatuksesta.

Sadutuksen periaatteet soveltuvat kaikille, ja nuorisotyössä sadutuksella voidaan (yhtä lailla kuin esim. lapsia sadutettaessa) tehdä näkyväksi nuorten omaa kertomakulttuuria. Se on oiva menetelmä aktiivisen kuuntelun, keskittyneen läsnäolon ja nuoren oman kertomakulttuurin edistämiseen. Se tarjoaa mahdollisuuksia tulla kuuluksi ja nähdyksi. Menetelmänä se on osallistava, ja Liisa Karlsson (2005) kuvaa sitä ”kohtaavaksi ja osallistavaksi toimintakulttuuriksi”.

Tutkimusten mukaan (ks. esim. Karlsson 2005 & Karlsson 2006b, 7-10) sadutuksen käytöllä voidaan edistää sadutettavan ja saduttajan välistä yhteenkuu-

luvuutta, tutunkin ihmisen aivan uudenlaista kohtaamista sekä ryhmäyttämistä. Sen äärelle voi pysähtyä ja pysäyttää kiireen; se auttaa keskittymään. Säännöllinen sadutus kasvattaa itseluottamusta, sadutus mahdollistaa kulttuurisia kohtaamisia ja rohkaisee vuorovaikutukseen. (Karlsson 2005 & Karlsson 2006b.)

Huomionarvoista on se, ettei sadutus eri sovelluksineen ole automaattisesti sukupuolisensitiivistä. Sen tarjoamat mahdollisuudet osallisuuden kokemuksiin ja kohtaamiseen, itseluottamuksen kasvuun sekä yhteenkuuluvuuden tunteisiin tuottavat tulkintani mukaan sosiaalista, emotionaalista ja kulttuurista pääomaa (vrt. Näre 2005 & Näre 2006). Osallisuuden kokemukset sekä sosiaalisen, kulttuurisen ja emotionaalisen pääoman karttumisen puolestaan palaavat mielestäni olennaisesti sosiaaliseen vahvistamiseen ja siten sukupuolisensitiivisyyteen.

Ennen sadutuksen käyttöönottoa suosittelen perehtymään mm. Liisa Karlssonin kirjoittamiin teoksiin ja muihin aineistoihin (ks. myös 4. Resurssit-luvun sadutusta koskeva osuus).

3.4 ”Rakkauden puu”

Tutustuin ”Rakkauden puu” – peliin syyskuussa 2006 Humakin Joensuun kampuksella pidetyssä nuorten toiminnallisessa iltapäivässä, jonka suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat Pohjois-Karjalan Ammattiopisto Niittylahden kahdeksan nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaopiskelijaa. Osallistujina oli yhteensä 29 tyttöryhmiä 10–16-vuotiasta nuorta sekä heidän 11 ohjaajaansa.

Pelin toteutus syyskuussa 2006:

Selvitetään pelin kulku osallistujille. Pelaajille jaetaan ensin kaksi valmiiksi leikatua sydämen muotoista paperia (sydämet muodostavat puun varren), sen jälkeen kaksi lehtien muotoista paperia (lehdet muodostavat muun lehvästön) sekä lopuksi yksi suorakaiteen muotoinen paperi (auringonsäde).

Ohjeena pelaajille annetaan 1) kirjoittaa sydämiin ne kaksi (tai useampi) asia, jotka tulevat mieleen rakkaudesta, 2) kirjoittaa lehtiin ne kaksi (tai useampi) asia, jotka tulevat mieleen seksistä sekä 3) kirjoittaa auringonsäteeseen se asia elämässä, joka on tällä hetkellä hyvin.

Alkuvalmistelut:

- pelauttaja/t ovat varanneet pohjapaperin, jolle on piirretty puun hahmo (rungon ääriviivat & oksistoa) sekä auringon pallo-osa
- pelauttaja/t ovat leikanneet valmiiksi sydämet, lehdet ja auringonsäteet
- pelauttaja/t ovat varanneet riittävät tilat toteutukseen; esim. suuri pohjapaperi on hyvä laittaa joko lattialle tai ison pöydän päälle

Tarvittavat materiaalit:

- pohjapaperi: n. 1-1,5 metriä leveä ja 2-3 metriä korkea yhtenäinen paperi (saa usein painotaloista)
- tusseja tms. värikyniä
- liimapuikkoja

Pelauttaja/t ohjaa osallistujat tuomaan puunvarren sydämet (mitä mieleen rakkaudesta), sen jälkeen lehdet (mitä mieleen seksistä) sekä lopuksi auringolle säteet (mikä asia elämässä hyvin). Tässä toteutuksessa käytettävissä oleva aika riitti vain yleiseen "puun tarkasteluun", ei enää keskusteluun. Kehittämishaasteena seuraavaan toteutuskertaan on varata riittävästi aikaa tuotoksen yhteiseen tarkasteluun ja siitä keskusteluun.

Vastaavalla idealla voisi toteuttaa myös muuhun aihepiiriin liittyvän "puun": esimerkiksi liittyen seksuaalisuuteen, sukupuoleen tai tyttönä/ poikana olemiseen/ kokemiseen.

3.5 Taksvärkki ry: "Bengalia-roolipeli" ja sen sovellus

Taksvärkki ry:n kehittämä roolipeli on kehitelty kansainvälisyyskasvatukseen tueksi. Roolipelissä käsitellään lapsityövoiman käyttöä kuvitellussa Bengalian valtiossa. Tavoitteena on lisätä osallistujien ymmärrystä lapsityövoimasta ilmiönä, yhteiskunnallisena ongelmana, ilmiön syistä ja seuraajista sekä etsiä ehdotuksia ongelman ratkaisemiseksi. Peli on tilattavissa Taksvärkki ry:stä sekä ladattavissa [Taksvärkin kotisivuilta](http://www.taksvarkki.fi) (<http://www.taksvarkki.fi> -> palvelumme ja materiaalimme kouluille).

Omat kokemukseni ja vinkkini pelistä (4 pelikertaa toisen asteen sekä amk-opiskelijoiden kanssa):

- peli soveltuu erinomaisesti kuuntelun, keskittyneen läsnäolon, mielipiteiden argumentoinnin sekä neuvottelutaidon kehittämiseen
- on hyvä varata osallistujille mahdollisuus oman roolihahmon rakentamiseen ja myös erilaisen rekvisiitan (asut, meikkaus, tarvikkeet yms.) tekemiseen/ jäljittämiseen
- saman roolihahmon takana voi olla useampi osallistuja, jos kokonaisuosallistujamäärä on suuri
- peli lisää osallistujien mahdollisuutta ymmärtää käsiteltävää ilmiötä laajemmin sekä
- koska pelaaja ei tiedä muiden roolihahmojen repliikkejä ja toimintaa, korostuu pelissä kuunteleminen ja ymmärretyksi tuleminen.

Sovellusehdotus (tästä itselläni ei vielä ole käytännön toteutuskokemusta):

Ohjaaja ja/tai osallistujat valitsevat aiheekseen esim. jonkin tyttönä/ poikana olemisen ongelmatilanteen ja pelin juoni ja hahmot rakennetaan ao. tilanteen ympärille. Aihepiiri voi esimerkiksi liittyä nuorisotalolla vähättelevään kielenkäyttöön tai syrjivään käyttäytymiseen, ja pelin avulla voitaisiin lähteä etsimään ratkaisua ja vaikkapa yhteisiä pelisääntöjä.

Pelin toteutusmuotona voi edelleen olla neuvottelu, sillä sen avulla voidaan harjoitella keskittyntä läsnäoloa, toisen kuuntelua ja mielipiteiden ilmaisua ja perustelemista. Pelin pelaamisen jälkeen on tarpeen varata riittävästi aikaa kokemusten jakamiseen ja opitun työstämiseen.

4. Resurssit

Tähän olen koonnut hyödyllisiksi havaitsemiani jo valmiita aineistoja ja polkuja lisätiedon äärelle. Esitellyt aineistot ovat tulleet tutuiksi muutaman viime vuoden aikana. Ne voivat joko sellaisenaan tai sovellettuina olla käytettävissä oman sukupuolisensitiivisen työtteen syventämiseen sekä sukupuolisensitiiviseen työskentelyyn nuorisotyössä ja kansalaistoiminnassa.

Osa mainituista esimerkeistä soveltuu ohjaajan / kasvattajan oman osaamisen syventämiseen; osa puolestaan työskentelyyn nuorten parissa. Ne edellyttävät ohjaajalta/ kasvattajalta paneutumista ja pohdintaa ennen käytäntöön soveltamista. Yhdessä mainituista esimerkeistä (Friidu-julkaisu) olen tuonut esiin myös julkaisun harjoitukseen liittyvän sovellusmahdollisuuden sekä jakanut omia kokemuksia aineiston käytöstä.

Otsikon ”Ihmisoikeuskasvatukseen ja -pohdintaan soveltuva” alle olen koonnut aineistovinkkejä, jotka äkkiseltään ajateltuna olisivat voineet sijoittua myös ”Seksuaalikasvatukseen soveltuva” -otsikon yhteyteen. Tietoisesti valitsin toisin: sukupuolen ja seksuaalisuuden näyttäytyminen, kokeminen ja ilmeneminen eivät mielestäni ole palautettavissa vain seksuaalisuuteen. Hahmotan tämän kysymyksenasettelun laajempaan ihmisoikeuskysymyksenä, en vain seksuaalisuuden alaan liittyvänä.

Sadutukseen liittyviin aineistovinkkeihin tutustuessa kannattaa pitää mielessä se, että sadutus menetelmänä soveltuu työskentelyyn eri-ikäisten ja hyvin erilaisien ryhmien ja yksilöiden parissa. Mainituista aineistoista ainakin Liisa Karlssonin ”Sadutus - avain osallistavaan toimintakulttuuriin” sisältää saduttamisen esimerkkejä myös muiden kuin lasten parissa. Sadutuksen sovelluksista ja käyttömahdollisuuksista löytyy tarkemmin tämän julkaisun luvusta 3.

Kooste ei ole millään muotoa täydellinen, kaiken mahdollisen aiheeseen liittyvän kokoava. Se on omaan arviooni perustuva – siten subjektiivinen – ja rajallinen katselmus aihepiiriin liittyvistä resursseista.

4.1 Käsitteiden ja käytäntöjen syventämiseen soveltuvaa

4.1.1 Tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto

Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen [perussanasto](#) sisältää keskeistä tasa-arvotyöskentelyyn liittyvää sanastoa. Mm. biologinen ja sosiaalinen sukupuoli, roolimalli, sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolistereotypia löytyvät sanastosta. Sanasto tarjoaa näkökulmia keskeisiin käsitteisiin. Sanaston on luonut joukko tasa-arvon ja naistutkimuksen ammattilaisia valtavirtaistamismetodologiahankkeen yhteydessä. Se on alun perin suunnattu erityisesti hallinnossa työskenteleville, mutta antaa ajattelemisen aineksia ja evästä myös nuorten parissa toimiville.

4.1.2 Tasa-arvoa valtavirtaan – hanke

Poikkihallinnollisen (useampi eri ministeriö) jo päättyneen hankkeen sivusto, jolta löytyy havainnollista tietoa sukupuolten välisen tasa-arvon [valtavirtaistamisesta](#).

4.1.3 STM: Tasa-arvotietopankki

[Tasa-arvotietopankki](#) on sosiaali- ja terveysministeriön ”Tasa-arvotietoa kunnalliseen päätöksentekoon” – hankkeessa koottu aineisto. Tavoitteena on ollut selkeä ja helpokäyttöinen tietopankki kaikkien kunta- ja tasa-arvoasioista kiinnostuneiden käyttöön. Tietopankin on rakentanut tutkija Sari Pikkala Åbo Akademiasta. Sivuilla olevat tilastotiedot ovat pääosin vuodelta 2000, ja tältä osin tietoon voi suhtautua kriittisesti. Sivuilla on antoisa linkkiosuus, johon suosittelen tutustumaan.

4.1.4 Minna – valtakunnallinen naistutkimus- ja tasa-arvoportaali

Valtakunnallinen naistutkimus- ja tasa-arvoportaali [Minna](#) on sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama, marraskuussa 2003 aloitettu hanke. Minna koostuu verkkoportaalista ja asiantuntijatietokannasta. Minna avattiin verkossa joulukuussa 2003.

kuussa 2004. Ainakin osasta portaalissa olevista aineistoista löytyy näkökulmia ja tukea sukupuolisensitiivisen työotteen tarkasteluun. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön toimijat voivat halutessaan tarjota portaaliiin myös aihepiiriin liittyviä artikkeleita.

4.1.5 Allianssi ry: Nuorisotiedon kirjasto ja Nuorisotiedon talo

Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry:n ylläpitämä [Nuorisotiedon kirjasto](#) ylläpitää mm. koosteita erikoisaineistoista. Erikoisaineistoissa on mukana myös tyttö-tutkimus. Kirjaston aineisto on kaikkien kiinnostuneiden lainattavissa. Nuorisotiedon talo – linkkikirjastoon on koottu nuorisoalan verkkotietoa nuorten parissa toimiville ja nuorisotietoa tarvitseville: nuoriso tilastoissa ja rekistereissä, nuorisotyön rakenteista ja työmuodoista, nuorisotyöntekijän koulutus- ja ammattitietoa sekä nuorisotutkimuksesta. Nuorisotyön työmuodoissa on verkkoaineistoa tyttö- ja poikatyön äärelle.

4.1.6 Nuorisotutkimusseura

Nuorisotutkimusseuran tarkoituksena on edistää monitieteellistä nuorisotutkimusta Suomessa. Seura mm. ylläpitää nuorisotutkijarekisteriä. Se julkaisee neljästi vuodessa ilmestyvää Nuorisotutkimus-lehteä. Lehden numerot ovat teemoiteltuja. Sukupuolten tarkasteluun ja sukupuolisensitiiviseen työskentelyyn tukea voi löytyä esim. seuraavista:

- Nuorisotutkimus 1/2006: Kasvatus ja moraali
- Nuorisotutkimus 3/2005: Media
- Nuorisotutkimus 2/2005: Sosialisatio
- Nuorisotutkimus 1/2004: Ruumis ja riskit
- Nuorisotutkimus 4/2000: Sukupuoli
- Nuorisotutkimus 3/1999: Seksuaalikasvatus

4.1.7 Kuronen, Marjo, Granfelt, Riita, Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi. (toim.). 2004. Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3.vuosikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Artikkelikokoelman kirjoittajat tarkastelevat suomalaisen sosiaalityön käytäntöjä ja tutkimusta sukupuolen näkökulmasta. Oman lukukokemukseni perusteella rohkenen arvioida, että teosta lukiessa voi mielessään tehdä rinnastuksia sosiaali- ja nuorisotyön välillä. Sosiaalityössä – kuten nuorisotyössäkin – asiakkaat kohdataan tyttöinä ja poikina, naisina ja miehinä - joko tietoisesti tai näennäisen sukupuolineutraalisti.

4.1.8 Leinonen, Eija (toim.). 2005. Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. Oulu: Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus.

Julkaisu on syntynyt Oulun yliopiston ja Kajaanin yliopistokeskuksen ESR-rahoituksen tuella vuosina 2001–2006 toteutetussa WomenIT-hankkeessa (Women in Technology and Industry). Se on tarkoitettu käytännön tueksi sille, miten sukupuolen huomioon ottavaa sekä sukupuoliroolimalleja ja epätasa-arvostavia käytäntöjä purkavaa opetusta ja ohjausta voidaan tehdä. Julkaisu sisältää sekä keskeisten käsitteiden (esim. sukupuolisensitiivinen ohjaus) määrittelyjä sekä käytännön esimerkkejä erityisesti päivähoidon ja koulun arjesta. Esimerkit ovat Kainuun ja Pohjanmaan alueelta. Julkaisu on ladattavissa hankkeen [kosisivuilta](#).

WomenIT-hankkeen muutkin julkaisut ovat hyviä ajatuksen ja keskustelun herättelyyn. Aineistot löytyvät [tästä](#)

4.1.9 Bredesen, Ole. 2004. Uudet pojat ja tytöt – uusi pedagogiikka? Cappelen Akademisk Forlag.

Kirja sisältää arviointia ja käytännön esimerkkejä pedagogisista ratkaisuksista, joita pohjoismaissa on toteutettu sukupuolinäkökulmasta päiväkodeissa ja kouluissa. Kirja on hyödyllinen työväline korkeakoulujen, päiväkotien ja koulujen henkilös-

tölle. Samalla se on tärkeä yhteiskunnallinen puheenvuoro, kun pohditaan lapsen asemaa. Kirjassa käsitellään sekä tyttöjä että poikia, mutta pääpaino on pojissa. Norjalaisen tutkija Ole Bredesenin kirja on julkaistu yhteistyössä Pohjoismaiden ministerineuvoston, Tasa-arvokysymysten pohjoismaisen virkamieskomitean ja Pohjoismaiden ministerineuvoston sihteeristön kanssa. Kristiinan Antinjuntti on kääntänyt teoksen suomeksi.

[Julkaisulinkki](#)

4.2 Ihmisoikeuskasvatukseen ja -pohdintaan soveltuvaa

4.2.1 [Ihmisoikeudet.net](#)

Amnesty Internationalin Suomen osaston, Ihmisoikeusliitto ry:n sekä Suomen YK-liiton tuottama ja ylläpitämä Ihmisoikeudet.net-sivusto sisältää kattavan aineiston ihmisoikeuksista. Sivuilta löytyvät esim. Suomen ihmisoikeuksia koskeva lainsäädäntö sekä YK:n ihmisoikeussopimukset. Lisäksi aineistossa käsitellään syrjinnän kieltoa ja tasa-arvo sekä seksuaalisuuden ja sukupuolten moninaisuutta. Opettajille suunnatussa osuudessa sekä sivuilla olevista muista harjoituksista voi löytää esim. nuorisotaloilla työskentelyyn soveltuvaa.

4.2.2 Seksuaalinen tasavertaisuus ry (SETA)

[SETA](#) ry on valtakunnallinen ihmisoikeus- ja sosiaalialan kansalaisjärjestö, joka on perustettu vuonna 1974. Se toimii ihmisoikeusjärjestönä, palvelujärjestönä, asiantuntijajärjestönä sekä yhteisönä, joka mm. kokoaa yhteen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Järjestö ylläpitää Transtukipistettä, joka on sosiaalipalvelujen tarjoaja ja sukupuolen moninaisuuden asiantuntija. [Transtukipiste](#) mm. tarjoaa ja kehittää tukipalveluja transihmisille ja heidän läheisilleen. Se palvelee omasta sukupuolestaan hämmentyneitä nuoria ja aikuisia, sukupuolensa epätavallisesti kokevien lasten vanhempia, nuoria ja aikuisia transsukupuolisia, transvestiitteja, transgender-ihmisiä sekä intersukupuolisia ja näiden puolisoita, vanhempia ja lapsia.

4.2.3 Puhakainen, Rosa (toim.). 2004. Friidu – tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet. Helsinki: Suomen YK-liitto.

Oppikirja ”Friidu – tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet” on tarkoitettu peruskoulun ylempien luokkien ja lukion opettajien sekä ihmisoikeuskasvatusta ja tasa-arvo-työtä tekevien kansalaisjärjestöjen käyttöön. Opetusmateriaali soveltuu työskentelyyn myös esim. nuorisotaloilla. Teoksessa yhdistyvät teoria, tilastot, historia, harjoitustehtävät ja kirjallisuus. Materiaali on tilattavissa postikuluja vastaan [Ihmisoikeusliitosta](#). Teos saatavilla myös [elektronisena](#).

Sovellusehdotus:

Friidun loppuosassa olevat testit toteutetaan niin, että tyttö-/nainen-sanojen kohdalle vaihdetaan poika/mies. Sovellus haastaa osallistujat – esim. pojat – miettimään, voisiko poika joutua tilanteisiin, joita testeissä kohdataan. Se voi myös haastaa osallistujia miettimään, miltä sukupuoliin häirintä voisi sen kohteeksi joutuneelta tuntua. Vastaavasti testeissä poika-/mies-sanan sisältyviin kohtiin voidaan vaihtaa tyttö/nainen, jolloin mietittäväksi voi nousta ajatuksia erilaisista toimijuuksista.

Tiedoksi:

Vuonna 2007 on valmistumassa poikien ja miesten ihmisoikeuksia käsittelevä aineisto, työnimeltään ”Fredri”. Aineiston työstämisestä vastaa Setlementtinuorten liitto ry. Aineistoa tuotetaan mm. Ulkoministeriön tuella. Lisätiedot tekeillä olevasta ”Fredri”-julkaisusta saa Setlementtinuorten liitosta.

4.2.4 Transtukipisteen kotisivut

Transtukipisteen [kotisivuilta](#) löytyy aineistoa mm. sukupuoli-käsitteen, sukupuolien kulttuuriseen rakentumiseen sekä sukupuolen moninaisuuden tarkasteluun.

4.2.5 Venhola, Mika. 2001. Intersukupuolisuutta käsittelevät verkkosivut.

Transtukipisteen kotisivujen yhteydessä on Mika Venholan toimittama aineisto [intersukupuolisuudesta](#). Aineisto on tuotettu pääosin vuonna 2001; sitä on täy-

dennetty vuonna 2002. Kyseessä on ensimmäinen intersukupuolisuutta tarkasteleva suomenkielinen sivusto.

4.2.6 Lehtonen, Jukka. 2006. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistön kunnissa. Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi. Työministeriön tutkimuksia ja selvityksiä 8/2006. Helsinki: Edita Oy.

Julkaisun tarkoituksena on tukea kuntia seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden käsittelyssä niiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa. Julkaisu tarjoaa perustelut mm. siihen, miksi seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus kannattaa ottaa mukaan kuntien työyhteisöjen ja palvelujen kehittämiseen. Siitä löytyy konkreettisia esimerkkejä hyvistä käytännöistä ja keinoista, joilla moninaisuuden huomioon ottaminen ja arvostaminen saadaan mukaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun. Raportista hyötyvät myös muut työyhteisöt ja palvelujen tarjoajat: sisältöteemat ja keinovalikoimat sopivat laajemmin tarkasteltaviksi ja sovellettaviksi. Raportti pohjautuu ESR:n ja työministeriön rahoittamaan ”Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä” -hankkeeseen. Hankkumppaneita olivat Helsingin yliopiston sosiologian laitos, Stakes ja Seksuaalinen tasavertaisuus ry (Seta). Julkaisu on ladattavissa [tästä](#).

4.2.7 Lehtonen, Jukka. 2005. Heteroita oomme kaikki? Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa: Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski (toim.). 2005. Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino.

Artikkeli kokoaa ja kuvaa kasvatuksen heteroseksuaalista normia, sen ylläpidosta ja haastamisesta koulun käytännöissä. Artikkeli perustuu Lehtosen vuonna 2003 ilmestyneeseen sosiologian väitöskirjaan. Tarkastelussa ovat myös opettajan mahdollisuudet muuttaa heteronormatiivisuutta ylläpitäviä käytäntöjä. Artikkelin avulla voi ammentaa ajatuksia ja soveltaa niitä käytäntöön myös nuorisotyössä ja kansalaistoiminnassa.

4.2.8 Olla oma itsensä - seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä -video

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistön työelämässä -hankkeen tuottama 28 minuuttia kestävä video (dvd). Videodokumentissa seitsemän erilaisiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvaa suomalaista kertoo kokemuksistaan työelämässä. He puhuvat tasapainoilusta avoimuuden ja salaamisen välillä, siitä miten ovat kertoneet tai jättäneet kertomatta työtovereilleen seksuaalisesta suuntautumisestaan, sukupuoli-identiteetistään tai sukupuolen ilmaisustaan. Videolla kuullaan myös SAK:n lakimies Timo Koskisen ja Uudenmaan työsuojelupiirin tarkastaja Tarja Rädyn näkökulmia lainsäädännön ja työsuojeluviranomaisen näkökulmista. Dokumentin toteutuksesta vastasi Ateljee Heijastus. Ddv-dokumentti on tekstitetty ruotsiksi ja englanniksi. Se on lainattavissa kaikista suomalaiskuntien kirjastoista. Koulutuskäyttöön videota voi tiedustella lainaksi lähimmästä Setan paikallisyhdistyksestä tai työsuojelupiiristä.

4.2.9 Salmenkangas, Mai. 2005. Muutu.Puutu. Oppilaitoksen yhdenvertaisuusopas. Helsinki: SEIS-hanke, Euroopan Unioni.

SEIS-hankkeen (Suomi Eteenpäin Ilman Syrjintää) tuottama julkaisu, joka soveltuu virikemateriaalina opettajan- ja henkilöstökoulutuksessa sekä keskustelun pohjana. Se tarjoaa näkökulmia, ajattelemisen aihetta ja sovellusmahdollisuuksia myös kansalaisjärjestöissä ja nuorisotyössä toimiville. Oppaan tavoitteena on tarjota tukea erilaisuuden ja syrjinnän tunnistamiseen, tunnustamiseen ja syrjintään puuttumiseen sekä yhdenvertaisten toimintamallien aktiiviseen kehittämiseen. Teos löytyy myös [verkkoversiona](#).

4.2.10 Tiihonen, Arto & Koivisto, Nelli (toim.). 2004. Lupa välittää - lupa puuttua. Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä liikunnassa ja urheilussa. 2.painos. SLU-julkaisusarja 8/02. Suomen Liikunta ja Urheilu ry.

Oppaan tarkoituksena on kertoa sukupuolisesta ja seksuaalisesta häirinnästä liikunnassa ja urheilussa toimiville aikuisille sekä tarjota menettelyohjeita näiden tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi liikuntaelämässä. Opas on saatavilla sekä maksullisena vihkosena että ladattavissa [netistä](#).

4.3 Mediakasvatukseen soveltuva

4.3.1 Netti ja sen turvallinen käyttö

Pelastakaa Lapset ry: [Hiiripiiri](#) (6-12-v.)

Ao. ikäryhmän mediataitoja ja netinkäyttöä käytännönläheisesti käsittelevä sivusto, jolla on runsaasti harjoituksia.

Pelastaa Lapset ry: [Nettivihje](#)

Nettivihje on Pelastakaa Lasten sähköinen, internetissä toimiva lastensuojelupalvelu. Nettivihje tarjoaa internetin käyttäjille tietoa internetin hyvistä mahdollisuuksista sekä haitallisista puolista. Lähtökohtana on paitsi kansalaisten arkitiedon kartuttaminen myös erityisesti lapsen aseman ja oikeuksien turvaaminen uuden teknologian maailmassa. Vihjepalvelin on tarkoitettu ensisijaisesti internetin laittoman aineiston karsimiseksi (www-sivut, uutisryhmät, chat, sähköposti, muu internet). Sivuilla on myös hyödyllistä tietoa suomalaisesta ja kansainvälisestä lainsäädännöstä.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry: [Nuortennetti](#)

Nuortennetti sisältää nuorille suunnattua tietoa mm. verkossa toimimisesta ("Viisaasti verkossa"). Omat nettikäyttötaidot voi myös testata.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry: [Aineistoa vanhemmille](#)

Vanhemmille suunnatusta osuudesta löytyy runsaasti myös kansalaistoiminnan ja nuorisotyön kentälle sovellettavaa; samoin kuin esim. yhteistyöhön lasten vanhempien kanssa. Esim. vanhemmille mediakasvatustyökirja (ladattavissa):

[Lapset ja media](#) –osuus:

Erilaisia [huoneentauluja](#), esim. tietokoneenkäyttösopimus ym. hyödyllistä

A-klinikasäätiö: [Päihdelinkki](#)

Netinkäyttösopimus pohja, josta voi vaikkapa soveltaa omat versionsa nuorisotalokäyttöön, kotiin tms. Päihdelinkki on verkkopalvelu päihteistä ja riippuvuuksista. Se sisältää myös netinkäyttöä arvioivan testin.

[ROKS](#), Ruotsi: Mötesplats: riskzonen. Om ungdomar och Internet

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roksin tuottama nuorista ja Internetistä. Julkaisu tarjoaa tietoa ruotsalaisnuorten nettitodellisuudesta. Julkaisu on ladattavissa:

4.3.2 Muuta mediakasvatukseen soveltuvaa aineistoa

[Flicka-sivusto](#)

Ruotsin hallituksen aloitteesta syntyneen, jo päättyneen Flicka-hankkeen sivusto sisältää kiinnostavaa materiaalia sekä näkökulmia tyttötyöhön. Sivustolta löytyy mm. ”Retuschskolan”-osuus, joka sisältää mahdollisuuden tarkastella kuvamanipulaatiota. Käsittelyn kohteena on lehden kannessa olevan nuoren naisen kuva. Harjoitus paljastaa, mitä ja miten tytön kuvaa on manipuloitu vastaamaan paremmin mainosmaailman tarpeita.

Polku kuvamanipulaation tarkasteluun:

www.flicka.org -> Retuschskolan

Sivuilta löytyy myös mediakasvatuksen tueksi soveltuva julkaisu (Flicka. Guide till att bli mediakritisk.) sekä opetuksen tueksi suunniteltuja harjoituksia (Flicka – klassuppgifter.). Molemmat ovat ladattavissa:

<http://www.flicka.gov.se> -> För skolor -> Ladda ner

Tästä aineistovinkistä kiitän Tampereen Tyttöjen Talon johtaja Taina Karmania sekä mediakasvattaja, tutkija Reijo Kupiaista.

UNESCO: Young digital Creators Educator’s Kit

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n julkaisema, Teemua Lajusen ja Joanna Saad-Sulosen koostama aineisto on laadittu mm. koulujen, nuorisotalojen sekä koulutusorganisaatioiden käyttöön. Lähtökohtana on tarjota tietoa

ja välineitä nuorten tietoteknologian luovaan käyttöön, kehityksen globaalien haasteiden, kulttuurisen monimuotoisuuden tarkasteluun sekä kulttuurien välisen vuoropuhelun edistämiseen. Julkaisu on [ladattavissa](#).

Tästä aineistovinkistä kiitän Humakin lehtori Jyrki Simovaaraa.

4.4 Seksuaalikasvatukseen soveltuvaa

”Kuukautisten alkaessa, mikä meillä Suomessa tapahtuu keskimäärin 14.–15.ikävuoden tienoilla, tapahtuu tytön ruumiissa munasarjojen hormonitoiminnan vilkastuessa suuria muutoksia. Mutta samalla tämä hormonitoiminnan johdosta näemme useinkin kehityksikäisillä tytöillä sielullista tasapainottomuutta, sisäisen levottomuuden ja selittämättömän kaihon aiheuttamina monia negatiivisia luonteenpiirteitä; nuori neitonen voi tulla uhmaavaksi ja sulkeutuneeksi, tuntee itsensä onnettomaksi ja väärinymmärretyksi. Tällainen sielullinen tasapainottomuus voi jatkua muutaman vuodenkin, mutta jos kehitys tapahtuu normaalisti, niin tila muuttuu nopeasti; nuoruudelle ominainen optimismi ja toimintatarvo valtaa nuoren ihmisen samalla kun suhtautuminen kotoiseen ympäristöön, sekä myös toiseen sukupuoleen järjestyvät.” (Turunen 1946, 27.)

”Aktiivisen osan esittämisen sukupuoliyhdyntäessä luonto on määrännyt miehelle. Ensi askelen ottamisen tässä ”luomistyössä” sisältyy aina jotain uutta, mullistavaa, järkyttävää ja ennen kaikkea jännittävää. Terveen sukupuolikasvatuksen saanut tai normaalisti kehittynyt yksilö ohittaa säännöllisesti tämän tärkeän ajankohdan vaikeuksista. (...) Ymmärrettävähän onkin, että seksuaalisti kokematon nainen ei suinkaan vielä voi asettaa minkäänlaisia vaatimuksia ensimmäisen yhdynnän onnistumiselle. Hänen tietoisuudessaan piilee hyvien ystävättäriensä kertomukset ”hääyön kauhuista”, minkä takia pelko aiheuttaa nautintoa ehkäisevän ”lyhytsulun” ajatusmaailmassa.” (Vara 1947, 299.)

4.4.1 Kosunen, Elina & Ritamo, Maija (toim.). 2004. Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. STAKESin raportteja 282/2004. Saarijärvi: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Artikkelikokoelman kirjoittajat lähestyvät nuorten seksuaaliterveyttä monipuolisesti. Artikkeleissa käsitellään nuorten seksuaaliterveyttä suomalaisten tutkimusten valossa sekä seksuaaliterveyspalvelujen ajankohtaisia kehittämiskysymyksiä. Omina kokonaisuuksinaan tarkastellaan seksuaalikasvatuksen monipuolistamista sekä esimerkkejä seksuaaliterveyden kehittämistoimista käytännössä. Kokoelma perustuu pääosin Stakesin keväällä 2004 järjestämään asiantuntijakokoukseen. Teos on tilattavissa esim. Stakesista (maksullinen).

4.4.2 Rum Stockholm & ROKS, Ruotsi: Bye. Bye Pornstar – työskentelymateriaali (DVD ja työskentelyvihkonen)

Materiaalin ovat suomeksi tuottaneet Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja STM:n tasa-arvoyksikkö. Elokuva on fiktiivinen keskusteluelokuva raiskauksesta ja sen seuraamuksista. Elokuva tarjoaa mahdollisuuden tarkastella seksuaalista väkivaltaa, oikeutta koskemattomuuteen, omaan kehoon ja tilaan myös nuorten kanssa. Se soveltuu käytettäväksi yläaste- ja lukioikäisten kanssa. Työskentelyvihkonen antaa kasvattajalle / ohjaajalle valmiudet työskennellä aiheen parissa. Elokuvan tavoitteena on lisätä nuorten tietoisuutta raiskauksesta ja sen vaikutuksista yksilöön sekä herättää pohdintaa raiskaukseen liittyvistä myyteistä. Lisäksi se tarjoaa tietoa apua tarjoavista tahoista. Elokuvan ovat tuottaneet ruotsalainen Rum Stockholm ja ROKS. Elokuvan kesto on 20 minuuttia. Elokuva työskentelyvihkoineen on tilattavissa Tyttöjen Talolta Helsingistä. Hinta n. 95 euroa.

4.4.3 Väestöliitto: Seksuaaliterveys

Väestöliitolla on useita erilaisia seksuaaliterveyteen liittyviä palveluja. Seksuaaliterveyden nettipalvelusta löytyy runsaasti hyödyllistä materiaalia esim. nuorille. Tietoa löytyy mm. nuorten seksuaalioikeuksista sekä seksuaalisuuden portaista. Oma osuutensa on murrosikäisten vanhemmille.

Väestöliitto on maaliskuussa 2006 aloittanut Nuorten seksuaalinen kaltoinkohdeltu – NUSKA – hankkeen. Sen tavoitteena on mm. luoda kohtaamis- ja verkostoitumismalli seksuaalista kaltoinkohdeltua ja hyväksikäyttöä kokeneiden nuorten auttamiseksi.

Lisätiedot edellä mainituista löytyvät [tästä](#).

4.4.4 Väestöliitto: Kehitysyhteistyö

Globaalia näkökulmaa mm. nuorten seksuaaliterveyteen ja seksuaalioikeuksien toteutumiseen voi tarkastella Väestöliiton tuottamien aineistojen välityksellä. Lisätiedot sekä aineistot (tilattavissa) löytyvät [tästä](#).

4.5. Menetelmätaitojen syventämiseen

4.5.1 Lajunen, Kaija et al. 2005. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen materiaali. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Turvataitokasvatuksella vahvistetaan lasten omia taitoja puolustaa itseään ja pitää huolta rajoistaan kiusaamisen, väkivallan, houkuttelun ja ahdistelun tilanteissa. Se on lasten omien voimavarojen ja selviytymiskeinojen laaja-alaista vahvistamista. Oppimateriaali soveltuu työskentelyyn lapsiryhmien ja kotien kanssa sekä moniammatilliseen työskentelyyn. Teos on monipuolinen esitys lasten turvataidoista ja niiden vahvistamiseen kasvattamisesta. Julkaisussa on runsaasti esim. ohjaajan/kasvattajan omaan työskentelyyn soveltuvaa havainnollista materiaalia. Pelastakaa Lapset ry:n Joensuun paikallisyhdistyksen Meidän tyttöset – hankkeessa turvataitokasvatusta on toteutettu ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä (ks. myös luku 3). Julkaisu on tilattavissa mm. [STAKES](#):sta.

4.5.2 Karlsson, Liisa. 2005. Sadutus - Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. 2. korjattu ja täydennetty painos. Keuruu: PS-Kustannus.

Kirjassa kuvataan osallistavaa toimintakulttuuria, leikin olemusta, oppimista, pienryhmätoimintaa, dokumentointia sekä lasten ja aikuisten yhteistä toimintaa. KT Liisa Karlsson on tutkinut ja kehittänyt sadutusta toistakymmentä vuotta.

Teoksessa Karlsson luo vahvan sadutuksen teoreettisen viitekehyksen sekä esittelee monipuolisesti sadutuksen käytännössä ja lukuisia sadutuksen käyttöyhteyksiä.

4.5.3 Karlsson, Liisa, Levamo, Tiina-Maria & Siukonen, Salla (toim.). 2006. Sinun, minun ja meidän mango. Sadutusta yli kulttuurirajojen. Helsinki: Taksvärkki ry.

Julkaisun lähtökohtana on YK:n Lapsen oikeuksien sopimus ja erityisesti sopimuksen ne kohdat, jotka korostavat maailman lasten ja nuorten vapautta ilmaista itseään ja tulla kuulluiksi. Julkaisussa esitellään sadutusta erilaisten Bangladeshissa, Sambiassa ja Suomessa toteutettujen tapausten kautta. Sen tavoitteena on tarjota kehitysyhteistyössä ja kasvatusalalla työskenteleville uusia näkökulmia sadutuksen käyttöön omissa toimintaympäristöissään. Teosta voi tiedustella kirjastoista; marraskuussa 2006 teoksen ensimmäinen painos on loppu. Mahdollista uutta painosta voi tiedustella [Taksvärkki](#) ry:stä.

4.5.4 Karlsson, Liisa (toim.). 2006. Lapset kertovat -verkkojulkaisu. STAKES:n työpapereita 9/2006.

Lapset kertovat -verkkojulkaisu perustuu maaliskuussa 2006 Helsingissä pidettyyn valtakunnalliseen seminaariin. Seminaarijulkaisussa eri alojen tutkijat valottavat lasten tapaa toimia ja hahmottaa maailmaa sekä kehittämishankkeita. Mukana on mm. sadutus vaikeissa elämänolosuhteissa elävien lasten kohtaamisen välineenä, katsaus EU-puheiden ja 5-vuotiaiden lasten puheen eroista ja näkökulmia vastasyntyneiden aivotutkimuksessa esiin tuomasta lapsen kulttuurista ja paljon muuta. Stakesin julkaisema seminaarijulkaisu on ladattavissa [verkossa](#).

4.5.5 Lapset kertovat ja toimivat ry:n kehittäjä- ja tutkijaverkosto: Lapset kertovat -sivusto

Lapset kertovat ja toimivat ry (LKT) koordinoi kehittämis- ja tutkimushankkeita, koulutusta ja seminaareja, joissa hakeudutaan erityisesti lasten, mutta myös aikuisten kokemusten äärelle. Osallistava toimintatapa, kuuntelu, vastavuoroisuus, saduttavat menetelmät ja lasten oma kulttuuri ovat keskiössä. [Sivustolta](#) löytyvät

mm. sadutuksen ohjeet usealla eri kielellä, sadutuksella kerättyjä lasten ja aikuisten satuja, sadutukseen liittyviä artikkeleita sekä kouluttajatietoja.

5. Lopuksi: sukupuolisensitiivisyys mahdollisuutena

Tämän teoksen tarkoituksena on ollut esittää ja avata sukupuolisensitiivisyyteen kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä liittyviä keskeisiä käsitteitä, perusteluita, työtapoja sekä käytettävissä olevia resursseja. Vastaan julkaisun sisällöstä ja siinä mahdollisesti olevista puutteista, virheistä ja väärintulkinnoista.

Lähteinä olen käyttänyt runsaasti Internetistä löytyviä aineistoja. Pyrin valitsemaan verkkoaineistoista ja -sivuista sellaisia, joiden elinkaaren arvioin pidempikestoiseksi. Sukupuolisensitiivisyydestä kansalaistoiminnasta ja nuorisotyössä ei ole toistaiseksi suomen kielellä runsain mitoin kirjallisuutta saatavilla. Vuoden 2007 lopulla Setlementtinuorten liitto ry:n Sinuksi – sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön hanke on julkaisemassa aihepiiriin liittyvää artikkelikokoelmaa. Sinuksi-hankkeen julkaisun ja tämän Humakin ja Itä-Suomen läänin tuottaman oppimateriaalin sisällöistä on eri vaiheissa keskusteltu. Ymmärryksiäni mukaan nyt käsillä oleva teos ja vuonna 2007 julkaistava Sinuksi-hankkeen teos täydentävät hedelmällisellä tavalla toisiaan.

Sukupuolisensitiivisen työtteen soveltaminen sukupuolten mukaan eriytyneissä ryhmissä (tyttö- ja poikaryhmät) sekä tytöistä ja pojista koostuvissa sekaryhmissä on mahdollista. Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-Suomessa -hankkeen kokemusten valossa se edellyttää ohjaus-/kasvatustyötä tekevän omien arvojen, asenteiden ja toiminnan kriittistä tarkastelua sekä pitkäjänteistä sitoutumista. Tarve moniammatilliseen työtapaan on noussut myös esille. Sinuksi-hankkeen toimijat ovat myös tuoneet esiin moniammatillisen työskentelyn merkityksen (Punnonen 2006b), samoin tutkija Sari Näre (2006). Näreen (ema.) mukaan nuorisotyön kentällä sukupuoliherkkä työote tarkoittaa moniammatillisten työmenetelmien kehittämistä. Oman ohjaajuuden kriittisen tarkastelun, pitkäjänteisen sitoutumisen sekä moniammatillisuuden rinnalla pyrkimys edistää tasa-arvoisen työyhteisön syntyä (vrt. Punnonen 2006 b) on sukupuolisensitiivisyydessä olennaista.

Teoksen Lukijalle-osuudessa rakensin siltaa ja yhteyttä nuorisolain (72/2006) ja sukupuolisensitiivisyyden välille. Arvioin sukupuolisensitiivisen työtteen mahdollistavan ja olevan yksi edellytys nuoren sosiaaliselle vahvistamiselle. Parhaimmillaan sukupuolisensitiivinen ohjaus tarjoaa mahdollisuuden erilaisuutta arvostavaan ja yhdenvertaiseen toimintaan. Tässä työssä tarvitaan miehiä ja naisia, tyttöjä ja poikia - meitä kaikkia.

Pelkistetyimmillään sukupuolisensitiivisyydessä on kysymys siitä, että jokaisella on oikeus olla omanlaisensa tyttö ja poika (vrt. Aaltonen A. 2006, 7). Kokemus tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä arvostetuksi juuri sellaisena kuin on on inhimillinen.

Lähteet

Aaltonen, Annika. 2006. Työvälineenä sukupuolisensitiivisyys. Arvioiva selvitys Setlementtinuorten liiton tyttö- ja poikatyöstä paikallisyhdistystoiminnassa. Opinnäytetyö Humanistinen ammattikorkeakoulu, Lohjan koulutusyksikkö. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma.

Aaltonen, Jussi. 31.10.2006. Tyttöihin ja poikiin kohdistuvat stereotypiat. Alustus Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-Suomessa –hankkeen päätösseminaari. Humanistisen ammattikorkeakoulun Joensuun kampus, Pyhäselkä.

af Hällström, Raoul. 1946. Pukujen historiaa. Teoksessa: Torppa, Lempi (toim.) 1946. Jokaisen naisen kirja. Toinen, täydennetty painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kivi. 209–217.

Ahlman, Erik. Elämäntaito ja miesihanne. 1947. Teoksessa: Selin, Bruno & Viherjuuri, Matti (toim.). Jokaisen miehen kirja. Kolmas painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kivi Oy. 11–24.

Aikio, Annukka (toim.), uusinut Vornanen, Rauni. 2000. Uusi sivistyssanakirja (19. painos). Keuruu: Otava.

Airaksinen, Kirsi, Pönni, Anne & Seppo, Maija (toim.). 2001. Kuka pelkää genderiä?. [Sukupuoliroolit hankeyhteistyössä](#). Kepan raporttisarja 46/2001. Viitattu 29.9.2006.

Anttonen, Erja. 2006. [Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä](#). KeVer-verkkójulkaisu 3/2006. Viitattu 18.10.2006.

Bredesen, Ole. 2004. Uudet pojat ja tytöt - uusi pedagogiikka? Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Dunderfeldt, Tony. 2004. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Porvoo: WSOY.

Elmgren-Heinonen, Tuomi. 1946. Persoonallisuus, tyylikkyys, nykyaika. Teoksessa: Torppa, Lempi (toim.) 1946. Jokaisen naisen kirja. Toinen, täydennetty painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kivi. 11–22.

Friidu – tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet. Opetusmateriaali tyttöjen ja naisten oikeuksista Suomessa ja maailmalla. [Teksti ja toimitus Rosa Meriläinen]. Helsinki: Amnesty et al. 2004.

[Gender, naiset](#). Viitattu 29.9.2006.

Gilbert, Lucia A. & Scher, Murray. 1999. Gender and sex in counselling and psychotherapy. London: Allyn and Bacon.

Gordon, Tuula. 2004. ”Sata pientä sääntöä...” – sukupuoli koulun arjessa. Teoksessa Vitikka, Erja (toim.). 2004. Koulu – sukupuoli – oppimistulokset. Opetushallituksen moniste 8/2004. Helsinki: Opetushallitus. 70-83.

Hakomäki, Hanna. 2006. Tarinasäveltäminen - tarinoita sävelin. Karlsson, Liisa (toim.). 2006. [Lapset kertovat -verkkojulkaisu](#). STAKES:n työpapereita 9/2006. 51-55. Viitattu 19.11.2006.

[Hanketuen käsikirja](#). Ulkoasiainministeriön kehityspoliittinen osasto. 2005. Viitattu 29.9.2006.

Harju, Jukka. 2006. Suomalaismiehellä on varaa valita. Helsingin Sanomat 8.10.2006. D2.

Hiltunen, Aiska. 2002. Sukupuoli oppimisen voimavarana - feministinen pedagogiikka? Aikuiskasvatus 2: 139-141.

Ivalo, Asko. 1947. Seuraelämän tavat. Teoksessa: Selin, Bruno & Viherjuuri, Matti (toim.). Jokaisen miehen kirja. Kolmas painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kivi. 113–169.

Juutilainen, Päivi-Katriina. 2003. Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 92. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Karlsson, Liisa. 2005. Sadutus - Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. 2. Korrattu ja täydennetty painos. PS-Kustannus: Keuruu.

Karlsson, Liisa (toim.). 2006a. [Lapset kertovat -verkkojulkaisu](#). STAKES:n työpapereita 9/2006. Viitattu 19.11.2006.

Karlsson, Liisa. 2006b. Sadutus edistää lasten ja nuorten oikeuksia ja itseilmaisua. Teoksessa: Karlsson, Liisa, Levamo, Tiina-Maria & Siukonen, Salla. (toim.) 2006. Sinun, minun, meidän mango. Sadutusta yli kulttuurirajojen. Kokemuksia sadutuksesta kehitysyhteistyössä ja kansainvälisyyskasvatuksessa. Helsinki: Taksvärkki ry. 7-10.

Karlsson, Liisa, Levamo, Tiina-Maria & Siukonen, Salla. (toim.) 2006. Sinun, minun, meidän mango. Sadutusta yli kulttuurirajojen. Kokemuksia sadutuksesta kehitysyhteistyössä ja kansainvälisyyskasvatuksessa. Helsinki: Taksvärkki ry.

Karlsson, Liisa & Riihelä, Monika. 2006. Tervetuloa lasten kuuntelun ja sadutuksen maailmaan - sadutus pähkinänkuoressa. Teoksessa: Karlsson, Liisa (toim.). 2006. [Lapset kertovat -verkkojulkaisu](#). STAKES:n työpapereita 9/2006. 18-20. Viitattu 19.11.2006.

[Kirkon nuorisotyön eettiset ohjeet](#). Kirkon nuorisotyöntekijät ry:n kotisivut. Viitattu 14.12.2006.

Kontkanen, Kaisa. 22.8.2006. Esitys Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön kehittäminen Itä-Suomessa -hankkeen menetelmätyöpajassa. Karsikon nuorisotalo, Joensuu.

Kosunen, Elise & Ritamo, Maija (toim.). 2004. Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 282. Helsinki: Stakes.

Kukkonen, Heidi, Parkkonen, Tomi, Pääkkönen, Maiju & Västilä, Tiina. 17.5.2006. Sadutusta käsitelleen ryhmätyn tulos. Taide- ja kulttuurikasvatuksen orientaatio -teema. Humanistisen ammattikorkeakoulu, Joensuun kampus.

Kuronen, Marjo, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.). 2004. Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3.vuosikirja. Juva: PS-Kustannus.

Laitinen, Merja. 2004. Inestinin uhrin särjetty sukupuoli. Teoksessa Kuronen, Marja, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.). 2004. Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3.vuosikirja. Juva: PS-Kustannus. 163-196.

Lajunen, Kaija, Andell, Minna, Jalava, Leena, Kempainen, Kaija, Pakkanen, Marjo & Ylenius-Lehtonen, Mirja. 2005. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen materiaali. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Lapset kertovat ja toimivat ry:n kehittäjä ja tutkijaverkoston [Lapset kertovat - verkkosivut](#). Viitattu 18.11.2006.

Lehtonen, Jukka. 2006. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kunnissa. Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi. Työministeriön tutkimuksia ja selvityksiä 8/2006. Helsinki: Edita Oy.

Lehtonen, Jukka. 2005. Heteroita oomme kaikki? Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa: Killakoski, Tomi, Tomperi, Tuukka & Vuorikoski, Marjo (toim.). 2005. Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino. 62–86.

Leinonen, Eija (toim.). 2005. Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatukseen arkeen. Oulu: Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus.

Leinonen, Teemu & Saad-Sulonen, Joanna. 2006. UNESCO Young Digital Creators Educator's Kit. Jyväskylä: UNESCO.

Liinamo, Päivi & Peltonen, Henna-Maria. 30.10.2006. Esitys Friidut filmaa -työpajassa Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-Suomessa –hankkeen päätösseminaarissa. Humanistisen ammattikorkeakoulun Joensuun kampus, Pyhäselkä.

- Meri, Veijo. 2002. Sanojen synty. 5.painos. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Miettinen, Maija. 2006. ”Mulla on nää langa käsissä”. Selvitys tyttöryhmien ohjaamisesta Meidän tyttöset –projektissa. Käsikirjoitus julkaistavaksi aineistoksi, kesäkuu 2006.
- Nieminen, Juha. 6.11.2006. Niemisen kommentti Sari Näreelle Näreen artikkelista ”[Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisyys tyttötyössä](#)”. Tulostettu 16.11.2006.
- Nummelin, Raija. 1997. Seksuaalikasvatusmateriaalit: millaista seksuaalisuutta nuorille? Helsinki: Stakes.
- Nummenmaa, Anna Raija & Korhonen, Päivi-Katriina (nyk. Juutilainen). 2000. Sukupuolisensitiivinen ohjaus. Teoksessa Onnismaa, Jussi, Pasanen, Heikki & Spanger, Timo (toim.). 2000. Ohjaus ammattina ja tieteenalana, osa 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- [Nuorisolaki](#) 72/2006. Viitattu 18.10.2006.
- Nurmi, Timo, Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi. 2001. Uusi suomalainen sivistys-
sanakirja (3.painos). Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Näre, Sari. 2005. Styylaten ja pettäen: luottamuksen ongelma ja postindividualis-
mi nuorten sukupuolikulttuurissa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Näre, Sari. 2006. Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivinen tyttötyö. Teoksessa: Hoik-
kala, Tommi & Sell, Anna (toim.). [Nuorisotyötä on tehtävä –julkaisun nettiver-
sio](#). Viitattu 28.10.2006.
- Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt. [Nuorten elinolot
–vuosikirjan esittely](#). Viitattu 15.12.2006.
- Peltonen, Henna-Maria. 22.8.2006. Esitys Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön
kehittäminen Itä-Suomessa -hankkeen menetelmätyöpajassa. Karsikon nuorisotalo, Joensuu.

Pulkkinen, Lea 2002. Mukavaa yhdessä: sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Punnonen, Varpu. 2006a. Esitys ”Kenen asia? Nuoret ja seksuaalinen väkivalta” –keskustelutilaisuudessa. Savonlinna 9.2.2006. Järjestäjinä: Setlementtinuorten liitto ry:n Sinuksi – sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön –projekti, Linnan Nuoret ry, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja Raiskauskriisikeskus Tukinainen ry.

Punnonen, Varpu. 2006b. Sinuksi-hankkeen projektikoordinaattori. Henkilökohtainen tiedonanto.17.11.2006, Helsinki. Erja Anttonen.

Punnonen, Varpu. 2006c. Sukupuolta ja seksuaalisuutta tutkailemassa. Kerhojohtaja 2/2006. 13-14.

Riihelä, Monika. 2006. Lapset kertovat ja luovat erityisvaikeissakin olosuhteissa. Teoksessa: Karlsson, Liisa (toim.). 2006. [Lapset kertovat -verkkojulkaisu](#). STAKES:n työpapereita 9/2006. 21-26. Viitattu 19.11.2006.

Saari, Milja & Horelli, Liisa. 2003. Miksi sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamista tarvitaan? Viitattu 14.12.2006.
<http://www.eurofem.net/valtavirtaan/miksi.html>

Salmenkangas, Mai. 2005. Muutu. Puutu. Oppilaitoksen yhdenvertaisuusopas. Helsinki: SEIS-hanke, Euroopan Unioni.

[Seksuaalisuuden ja sukupuolten moninaisuus](#). Viitattu 28.9.2006

Seligson, Anna. 2006. [Valtavirtaistaminen vuonna 2006](#). Viitattu 15.12.2006.

Sukupuolen moninaisuus nuorten kanssa työskennellessä. Sinuksi-seminaarin seminaarikooste 3.10.2005. Setlementtinuorten liitto ry.

[Sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategia ja toimintaohjelma Suomen kehityspolitiikassa 2003-2007](#). Ulkoasiainministeriö. Viitattu 29.9.2006.

[Sukupuolten välisen tasa-arvon valtavirtaistamisen perussanasto](#). Viitattu 28.9.2006.

[Suomen kehityspolitiikka ja kehitysyhteistyö](#). Viitattu 29.9.2006.

Tiihonen, Arto. 2006. Sukupuolisensitiivisyyttä nuorten poikien kykyihin, toimintatapoihin ja harrastuksiin. Julkaisussa: Sinuksi-seminaari 3.10.2005. Sukupuolen moninaisuus nuorten kanssa työskenneltäessä. Seminaarikooste. Setlementtinuorten liitto ry. 12-14.

Tiihonen, Arto & Koivisto, Nelli (toim.). 2002. Lupa välittää - lupa puuttua. Sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä liikunnassa ja urheilussa. Opas urheilussa toimiville aikuisille. 3.painos. SLU-julkaisusarja 8/02. Suomen Liikunta ja Urheilu ry. Vihkonen on saatavilla myös [netistä](#).

Turunen, Aarno. 1946. Naisen ikäkaudet. Teoksessa: Torppa, Lempi (toim.) 1946. Jokaisen naisen kirja. Toinen, täydennetty painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kivi. 25–33.

Vara, Paavo. 1947. Mies ja sukupuolielämä. Teoksessa: Selin, Bruno & Viherjuuri, Matti (toim.). Jokaisen miehen kirja. Kolmas painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kivi. 295–308.

Varanka, Jouni. 2006. Pojat, nuoret miehet ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Julkaisussa: Sinuksi-seminaari 3.10.2005. Sukupuolen moninaisuus nuorten kanssa työskenneltäessä. Seminaarikooste. Setlementtinuorten liitto ry. 10-11.

Venhola, Mika. 2001. [Intersukupuolisuutta käsittelevät verkkosivut](#). Viitattu 16.11.2006.

[Voimauttavan valokuvan mentelmän kotisivut](#). Viitattu 19.11.2006.

[Xist.nu:n kotisivut](#). Viitattu 19.11.2006.

SUKUPUOLISENSITIIVISYYS KANSALAISTOIMINNASSA JA NUORISOTYÖSSÄ

Julkaisun tavoitteena on esitellä tutkimustietoa, perusteita ja käytäntöjä sukupuolisensitiivisen nuorisotyön ja kansalaistoiminnan tueksi. Oppimateriaalissa haetaan vastauksia siihen, mitä on sukupuolisensitiivisyys, miksi sitä tarvitaan ja miten toimia sukupuolisensitiivisesti. Teoksessa esitellään myös erilaisia olemassa olevia aihepiirin työstämiseen soveltuvia aineistoja.

Teoksessa sukupuolisensitiivinen työote hahmotetaan nuoren sosiaalisesti vahvistamiseksi. Sen avulla voidaan mm. tukea nuoren kasvua ja myönteisen sukupuoli-identiteetin kehitystä.

Oppimateriaali valmistui osana Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön menetelmien kehittäminen Itä-Suomessa – hanketta, joka toteutettiin vuosina 2005–06 Joensuussa ja Pyhäselässä. Hankkeen rahoituksesta vastasivat Humanistisen ammattikorkeakoulu ja Itä-Suomen läänihallitus.

Kirjoittaja YTM Erja Anttonen on Humakin Joensuun kampuksen lehtori, joka toimi hankkeen koordinaattorina.

ISBN 978-952-456-066-5

Itä-Suomen lääninhallitus
Sivistysosasto

HUMAK
Human connections
HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU